

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 14 – Oktober 2009

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 14 • Oktober 2009

Deze publicatie werd gerealiseerd door Xavier Dehaibe, Aynah Gangji, Benoît Laine en Astrid Romain, onder de wetenschappelijke begeleiding van Dr. Valentijn Bilsen en Prof. Eric Buyst. Het hoofdstuk 2.5 “Milieu” werd geschreven door Catherine Lambert met de deelneming van Juliette De Villers.

Alle rechten voorbehouden

Het reproduceren is niet toegelaten, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in de bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse – cel Analyse.

Het gebruik van uittreksels van deze publicatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek, of een bestand is toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Deze uitgave van de barometer is evenals de vorige beschikbaar op de website van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, bij de publicaties van het BISA op volgend adres : www.brustat.irisnet.be

Voor meer informatie in verband met deze publicatie, neem contact op met:

Mevrouw Aynah Gangji
Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) – cel Analyse
Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Tel. 02/800 38 82 – Fax 02/800 38 17
Email anabru@mrbc.irisnet.be

© 2009 Brussels Hoofdstedelijk Gewest – Alle rechten voorbehouden

V.U.: F. Résimont, Secretaris-generaal
Brussels Hoofdstedelijk Gewest,
Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel

IRIS Uitgaven – D/2009/6374/187

9 789078 580010

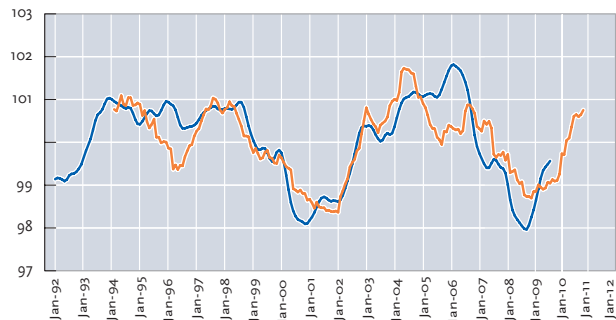
ISBN 9078580011

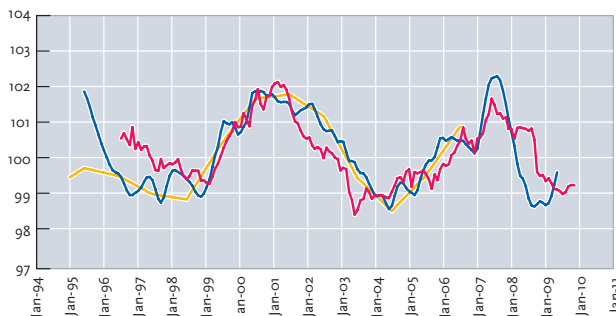
Inhoudsopgave

SAMENVATTING	4
1. CONJUNCTUURINDICATOREN IN BRUSSEL	6
1.1. Evolutie van de gelijklopende en vooruitlopende indicatoren van de economische activiteit	6
1.2. Evolutie van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator	8
2. BOORDTABEL	10
2.1. Internationale context	10
2.2. Nationale en gewestelijke macro-economische ontwikkelingen	15
2.3. De Brusselse economie	19
2.4. Arbeidsmarkt	22
2.5. Milieu Uitstoot van broeikasgassen	25
3 NIEUWE GEWESTELIJKE VOORUITZICHTEN 2008-2014	30
3.1. Inleiding	30
3.2. Nationale context	30
3.3. Resultaten	31
3.4. Toelichtingen	37
BRONNEN	39
LIJST VAN TABELLEN	41
LIJST VAN GRAFIEKEN	42

Conjunctuurcyclus werkloosheid

Conjunctuurcyclus van het gewestelijke BBP

Vooruitzichten op korte termijn

Conjunctuurcomponent van de werkloosheid	
Werkloosheid: NWWZ	
Conjunctuurcomponent van de economische activiteit	

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op 10 september 2009, tenzij anders vermeld.

Samenvatting

- Sinds het verschijnen van de laatste barometer blijft de economische activiteit wereldwijd tekenen van verbetering vertonen. Dat laat het einde vermoeden van de eerder bruuske krimpfase die in 2008 begon. Uiteindelijk zou de wereldeconomie in 2009 een daling met 1,4% vertonen vooraleer een relatief zwakke stijging met 2,5% zou kunnen worden opgetekend in 2010. Bepaalde economen vrezen echter dat dit herstel maar van korte duur zal zijn. Het is immers in hoofdzaak gebaseerd op een uiterst expansief begrotingsbeleid of op massale voorraadverminderingen, d.w.z. op tijdelijke factoren. Omgekeerd is het stil op het vlak van de gezinsconsumptie en de ondernemingsinvesteringen of worden in dat domein zelfs negatieve cijfers opgetekend. Gelet op het historisch lage gebruikspercentage van de productiecapaciteit en de moeilijkheden om kredieten los te krijgen zal het herstel van de productieve investeringen waarschijnlijk niet voor morgen zijn. Hetzelfde geldt voor de privéconsumptie, die gebukt gaat onder de plotse stijging van de werkloosheid en het schuldaufbouwproces waardoor de gezinnen worden aangezet om te sparen.

- Ondanks het verdwijnen van de recessie in Duitsland, Frankrijk, Portugal en Griekenland staat de eurozone momenteel, midden 2009 nog in het rood. Voor het vijfde opeenvolgende kwartaal daalt haar bruto binnenlands product (-0,1%) tot een niveau dat echter duidelijk lager is dan dat van de vorige kwartalen. Deze negatieve groei wordt in hoofdzaak verklaard door de zwakte van de privéinvesteringen, maar ook van de gezinsconsumptie. Die laatste komt maar heel langzaam weer op gang wegens met name de verslechtering van de arbeidsmarkt. De werkloosheidsgraad binnen de eurozone stijgt doorlopend sinds begin 2008 en bereikte in juli 2009 9,5%. De indicator van het economische vertrouwen onthult echter een meer rooskleurige toekomst binnen de eurozone en de Europese Centrale Bank (ECB) heeft haar vooruitzichten naar boven toe herzien. Zij voorziet een recessie tussen -4,4% en -3,8% in 2009 alsook een licht herstel in 2010 tussen -0,5% en 0,9%. Om de gestarte opleving niet teniet te doen, zal de ECB vermoedelijk

haar sterk expansionistisch monetair beleid voortzetten en de toevlucht tot niet-conventionele maatregelen zou de komende maanden moeten aanhouden. Deze gedragslijn zal des te gemakkelijker kunnen worden gehandhaafd aangezien de inflatie onophoudelijk is blijven afnemen sinds haar historische piek van 4% in juli 2008, in het kielzog van de daling van de olieprijzen en van de vertraging van de economie. Hoewel de inflatie in juni en juli binnen de eurozone voor het eerst sinds de oprichting ervan negatief was, spreekt men echter nog niet van een deflatie aangezien het verschijnsel eerder tijdelijk lijkt.

- Ook België kent sinds de laatste meimaand een negatief inflatiepercentage, wat sinds 49 jaar niet meer het geval was geweest. Wat de groeivoorzichten voor België betreft, voorziet het Federaal Planbureau (FPB) een inkrimping met 3,8% in 2009 en een nulgroei in 2010. De laatste vooruitzichten van de Nationale Bank van België (NBB) gaan in dezelfde richting en vermelden een inkrimping met 3,5% in 2009 en met 0,2% in 2010.

- In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bedroeg de groei van de economische activiteit in 2006 3,6%, een hoger cijfer dan voor het land in zijn geheel dat jaar (3%). In 2007 steeg de “gelijklopende” indicator van de economische activiteit tot het einde van de eerste helft van het jaar. Eind 2007 deed zich een ommekeer van de conjunctuurcyclus voor en de vooruitlopende indicator voorziet een snelle voortzetting van de conjunctuurdaling in Brussel tot in 2010. Deze vooruitzichten worden gestaafd door de nieuwe macro-economische verwachtingen op middenlange termijn van het HERMREG-model dat bepaalde resultaten van de nationale economische vooruitzichten van het Federaal Planbureau regionaal verdeelt. De resultaten die worden voorgesteld in hoofdstuk 3 tonen aan dat de eerste gevolgen van de crisis zich in Brussel laten voelen vanaf 2007 en in 2009 zullen leiden tot een sterke recessie in het Gewest. 2010 zou minder goed moeten zijn dan in de andere gewesten wegens de sectorale structuur van Brussel. De takken “krediet en verzekeringen” en

“vervoer en communicatie” die in de hoofdstad ruimschoots vertegenwoordigd zijn, zullen in 2010 immers nog te lijden hebben van de gevolgen van de crisis.

- De verslechtering van de Brusselse arbeidsmarkt die in oktober 2008 begon, houdt aan. Het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) is sinds het verschijnen van de laatste barometer doorlopend toegenomen. Bijgevolg werd de drempel van 100 000 Brusselse werklozen in augustus overschreden en werd het vorige trieste record van augustus 2006 gebroken. Volgens de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt zal deze toename jammer genoeg voortduren in 2009 en dat

waarschijnlijk tot eind 2010. Die indicator geeft een vrijwel ononderbroken stijging aan, en ontwaart geen enkele ommekeer voor de komende maanden.

- Vanaf deze editie zal hoofdstuk 4 “Kenmerken van Brussel” uit de Conjunctuurbarometer worden gelicht. Wegens het meer structurele karakter van de onderwerpen die in dat hoofdstuk worden aangesneden, leidde de opname ervan in een drie-maandelijkse uitgave tot te veel nodeloze herhalingen. Voortaan zal aan die thema’s een jaarlijkse publicatie worden gewijd, waarvan de eerste editie tijdens het vierde kwartaal van dit jaar beschikbaar zou moeten zijn.

I. Conjunctuurindicatoren in Brussel¹

I.1. Evolutie van de gelijklopende en vooruitlopende indicatoren van de economische activiteit

• Gelijklopende indicator van de economische activiteit

De gelijklopende indicator van de economische activiteit, die gebaseerd is op maandelijkse gegevens, geeft de huidige evolutie van de activiteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest weer. De conjunctuurcyclus van het gewestelijke Bruto Binnenlands Product (BBP) is slechts jaarlijks en met twee jaar vertraging beschikbaar. Dankzij de samengestelde indicator, die beschikbaar is voor een recentere periode, kan deze conjunctuurcyclus verlengd worden tot april 2009.

Om deze indicator te berekenen, gebruiken we de conjunctuurcomponenten van de sectoren waarvan de cyclische evolutie het dichtst aansluit bij die van het gewestelijke BBP. De productie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is sterk gespecialiseerd in dienstverlening, en deze “gelijklopende” indicator werd zodanig samengesteld dat hij deze tertiaire

structuur van het Gewest weerspiegelt. Hij combineert meer specifiek de conjuncturele evoluties van de omzet die afkomstig is van vijf tertiaire activiteiten. Sinds de laatste editie van de conjunctuurbarometer (juli 2009) hebben wij aan deze indicatorenkele wijzigingen aangebracht om de statistische kenmerken ervan te optimaliseren. We hebben de sectoren “groothandel”, “post en telecommunicatie” en “informatica-activiteiten” behouden. De sectoren “stedelijk vervoer en wegtransport” en “zakelijke dienstverlening” werden echter vervangen door “vervoerondersteunende activiteiten” en “vastgoedactiviteiten”.

De zo verkregen samengestelde indicator stemt overeen met de conjunctuurcyclus van het gewestelijke BBP. Hij kan dan ook als referentiereeks dienen voor de volgende stap, die tot doel heeft de vooruitlopende indicator van de economische activiteit op te stellen.

• Vooruitlopende indicator van de economische activiteit

De vooruitlopende indicator van de economische activiteit gaat in principe aan de gelijklopende indicator vooraf. In het verleden bedroeg deze voorsprong anderhalf jaar. Maar sinds de jongste economische crisis en de recentste herziening van het gewestelijk BBP is het vooruitlopend karakter ervan sterk verminderd. Verschillende nieuwe economisch coherente variabelen werden onderzocht om het vooruitlopend karakter ervan te bepalen, maar zonder afdoend resultaat. De voorspelling van de economische ontwikkelingen van het Gewest blijft in deze periode van recessie dus een uitdaging.

Deze vooruitlopende indicator wordt momenteel samengesteld op basis van de conjunctuurcyclus van twee reeksen die normaal vooruitlopen op de referentiereeks. Het gaat in de eerste plaats om de prognose van de ondernemers uit de sector van de zakelijke dienstverlening inzake hun activiteiten, volgens de enquête van de Nationale Bank van België (NBB). De tweede reeks omvat de index van de inkomende nieuwe orders in de industrie volgens de FOD Economie². Er werd voor deze reeksen gekozen, omdat ze economisch relevant zijn, maandelijks en bijgevolg snel beschikbaar zijn en een uitgesproken vooruitlopend karakter hebben voor de evolutie van het BBP.

¹ Voor meer informatie over de methodologie die gebruikt wordt om de indicatoren te bepalen, verwijzen we naar de methodologische nota die in september 2008 verschenen is.

² Bij de vorige versies van de vooruitlopende indicator van de economische activiteit werd de index van de nieuwe orders in de industrie en bouw genomen. Doch het vooruitlopend karakter van deze indicator blijkt sinds de crisis minder performant te zijn dan dit van de industrie apart.

Bovendien heeft men een dummy variabele toegevoegd die de periode van de economische crisis vat. De waarde ervan is 1 vanaf september 2008 en 0 voordien.

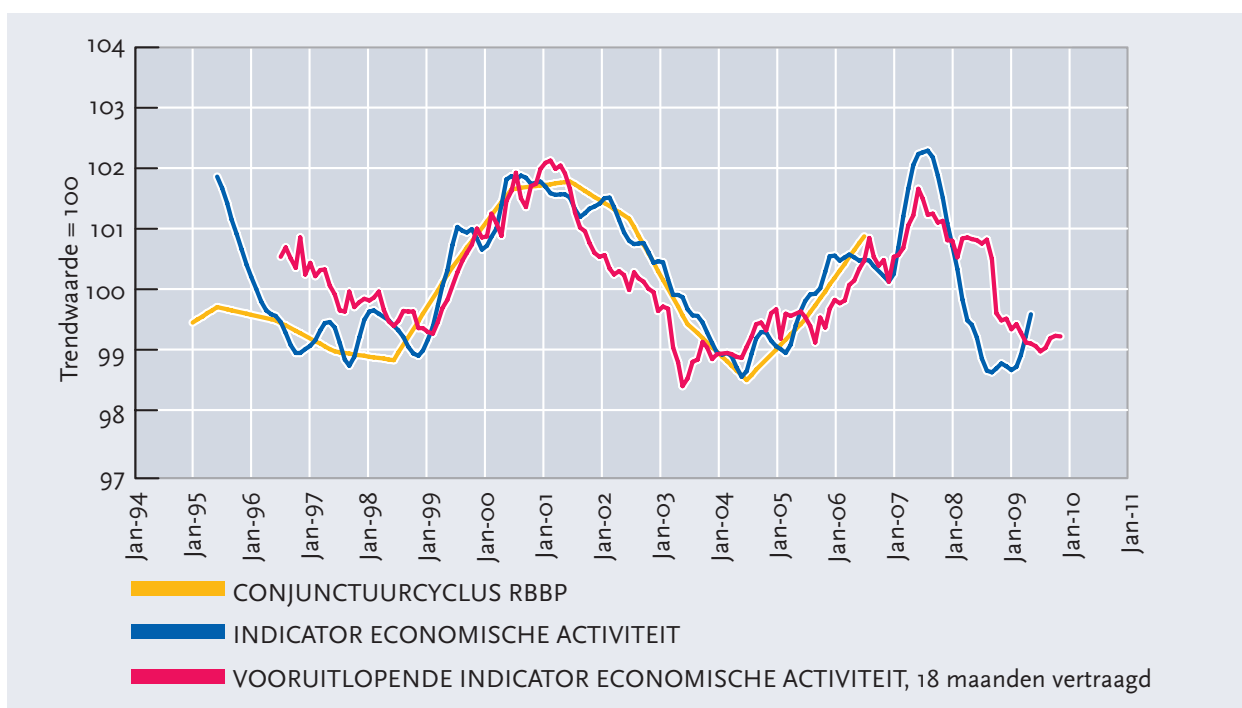
Opgemerkt dient te worden dat zoals bij elke vooruitlopende indicator het (opwaartse of neerwaartse) verloop belangrijker is voor de lezer dan het exact cijfer op een bepaald tijdstip.

• Evolutie van de indicatoren

Grafiek 1 geeft naast de conjuncturele cyclus van het gewestelijke BBP ook de “gelijklopende” indicator van de economische activiteit weer, evenals de

vooruitlopende indicator (vertraagd met 3 maanden) die erop anticipeert.

GRAFIEK 1: Vergelijking van de vooruitlopende samengestelde indicator van de economische activiteit met de evolutie van de conjunctuur volgens de indicator van de economische activiteit en het BBP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron : INR, FOD Economie-ADSEI, NBB en eigen berekeningen.

Aanvankelijk bevestigen de resultaten van de “gelijklopende” indicator (grafiek 1) de hoogconjunctuur die door het gewestelijk BBP werd opgetekend sinds 2004. Deze indicator situeerde de conjunctuurpiek midden 2007, d.i. aan het begin van de economische crisis die we momenteel doormaken. Voor 2007 mogen we ons voor het Brusselse BBP dan ook aan slechts gematigde resultaten verwachten, het resultaat van een dynamisch eerste halfjaar en een ommezwaai in de tweede helft van het jaar. Dit resultaat bevestigt de eerste ramingen van het INR dienaangaande (cf. hoofdstuk 2, sectie 2.2.). De ineenstorting van de “gelijklopende” indicator na deze ommekeer laat

geen twijfel bestaan over de omvang van de weerslag van de crisis op het Brussels Gewest, waardoor het jaar 2008 onder het gemiddelde zal liggen.

Op langere termijn maakt de vooruitlopende indicator het mogelijk zich een globaal beeld te vormen van de conjunctuurontwikkeling tot in 2009. Met alle gebruikelijk voorbehoud wat de interpretatie van vooruitlopende indicatoren betreft, vooral dan in de huidige context van sterke onzekerheid, laat de sterke daling ervan toe in Brussel een heel negatief jaar 2009 te voorspellen wat de economische groei betreft.

Kortom, afgezien van het evidente feit dat Brussel niet gespaard is gebleven van de ernstige economische en sociale crisis die alle landen ter wereld heeft getroffen, kunnen we dankzij de bovenstaande indicatoren preciseren dat de vertraging

zich langzaam laat voelen vanaf 2008, dat het risico bestaat dat de recessie in 2009 een enorme omvang zal kennen en dat een herstel in 2010 nog onzeker blijft.

1.2. Evolutie van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator

De vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt voorspelt de schommelingen op korte termijn van het onevenwicht tussen vraag en aanbod op de Brusselse arbeidsmarkt, dat min of meer overeenstemt met de conjunctuurcomponent van het aantal werkzoekenden in Brussel.

Het model dat wordt gebruikt om deze indicator te berekenen werd recent herzien. Het oorspronkelijke prognosemodel dat dateert uit 2006 vertoonde immers een aantal afwijkingen in vergelijking met de referentiereeks (de conjunctuurcyclus van het aantal NWWZ). Bovendien waren de vele wijzigingen die sinds 2006 in de nationale en regionale werkloosheidssystemen werden doorgevoerd (afschaffing van de stempelplicht, sancties, intensere begeleiding van werkzoekenden enz.) niet opgenomen in het oorspronkelijke model.

Hoewel er op het vlak van de methodologie geen fundamentele wijzigingen werden aangebracht, hebben we wel de variabelen waarmee rekening wordt gehouden herzien. De vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt wordt thans berekend op basis van de volgende seizoensgezuiverde reeksen:

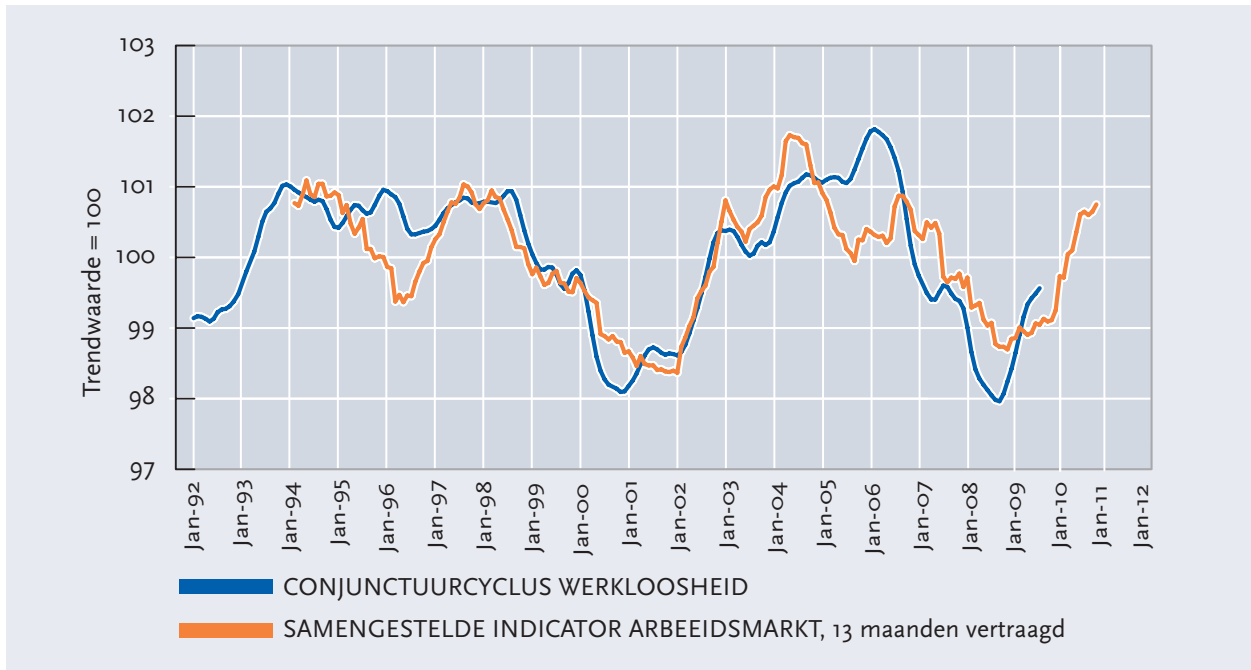
- een dummy variabele die de beleidsaanpassingen inzake werkloosheid tussen midden 2006 en midden 2007 weergeeft,
- de synthetische curve van de economische activiteit in Brussel, berekend door de Nationale Bank van België (NBB),
- de arbeidsvooruitzichten van de werkgevers in de bouwsector – werken van burgerlijke bouwkunde en wegenwerken in België;
- het verschil tussen het aantal ontvangen werk-aanbiedingen en het aantal ingevulde vacatures op de Brusselse arbeidsmarkt, dat de aanpassingsgraad of spanningen op de arbeidsmarkt aangeeft.

Elk van deze reeksen is snel beschikbaar, met een maandelijkse frequentie en geeft de conjunctuurevolutie op de arbeidsmarkt weer met een vooruitlopend karakter. De aanpassing van het nieuwe model is een duidelijke verbetering gebleken. Het optimale voorspellende karakter ervan wordt op 13 maanden geraamd.

Grafiek 2 vergelijkt de evolutie van de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt (vertraagd met 13 maanden) met de conjuncturele component van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

In september 2008 kwam een einde aan de dalende tendens van het aantal NWWZ die sinds midden 2006 aan de gang was. De gevolgen van de economische wereldcrisis zijn voelbaar op de Brusselse arbeidsmarkt. In grafiek 2 kan men immers een bruuske stijging van de conjunctuurcyclus van het aantal Brusselse werklozen waarnemen sinds midden 2008, wat overeenstemt met de vooruitzichten door de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt in de vorige publicaties van de barometer. Deze toename zal zich jammer genoeg in 2009 en vermoedelijk tot eind 2010 voortzetten volgens de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt, die een bijna ononderbroken stijging aangeeft, waarin de eerstvolgende maanden geen enkele ommekeer te bespeuren valt. Deze conclusie wordt bevestigd door de resultaten van de HERMREG-vooruitzichten (cf. hoofdstuk 3). Die voorzien immers geen daling van de werkloosheidsgraad, noch een herstel van de werkgelegenheid vóór 2012.

GRAFIEK 2: Vergelijking van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator met de conjunctuurcomponent van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron : Actiris, NBB en eigen berekeningen.

2. Boordtabel

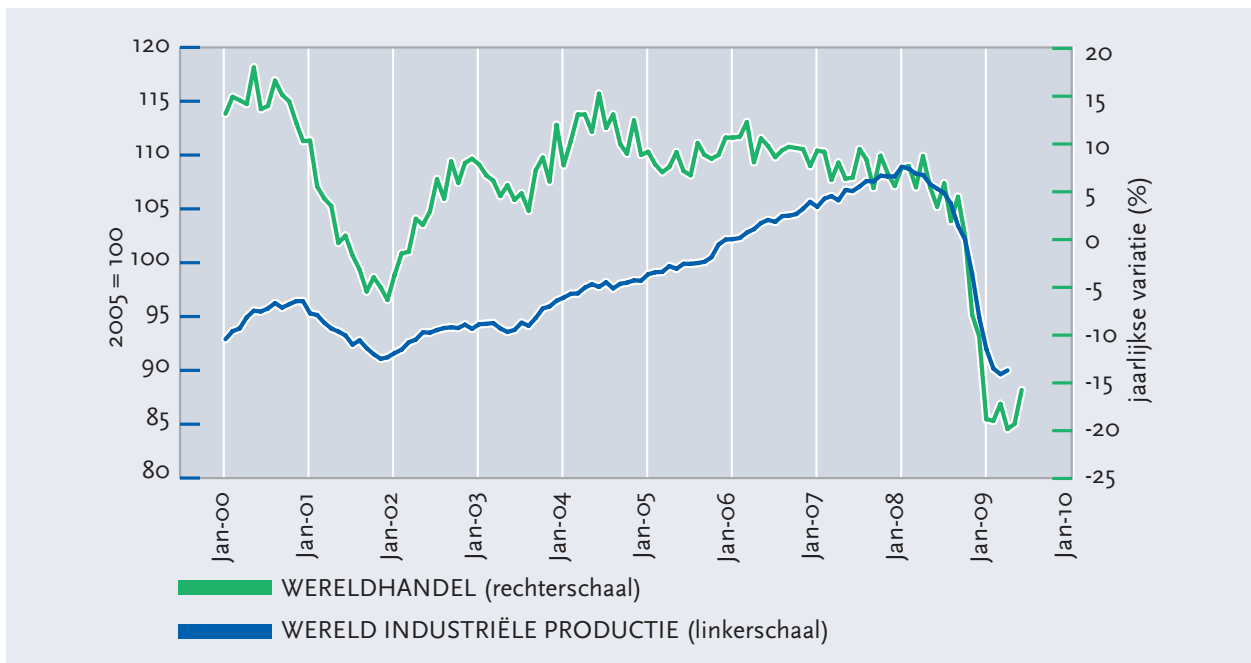
2.1. Internationale context

• Naar een recessie met twee dieptepunten?

De krimpfase van de wereldeconomie die in 2008 begon en wordt gekenmerkt door een verrassende omvang en snelheid lijkt op haar einde te lopen. Sinds het verschijnen van de laatste barometer wijzen steeds meer tekenen op een einde van de verslechtering van de wereldeconomie. De verbetering van de conjunctuurenquêtes zoals die in de jongste barometer werd waargenomen, uit zich thans in een lichte verhoging van het internationale handelsverkeer, evenals in een stabilisatie van de indexen van de industriële productie (grafiek 3). Sommige lan-

den zoals Japan, Duitsland of Frankrijk hebben volgens de jongste kwartaalramingen trouwens de recessie achter zich gelaten. Tot slot hebben zowel het IMF als de OESO en de ECB hun vooruitzichten sinds de jongste ramingen lichtjes naar boven toe herzien. De recessie is echter nog niet afgelopen. Het herstel zal waarschijnlijk zwak zijn en gepaard gaan met niet te verwaarlozen sociale consequenties. Volgens het IMF zou de wereldeconomie in 2009 een daling met 1,4% vertonen, alvorens in 2010 een groei met 2,5% te noteren.

GRAFIEK 3: Evolutie van de wereldhandel en de wereld industriële productie

Bron : Centraal Planbureau, OESO.

Hoewel voor bepaalde economen de terugkeer naar de groei stilaan dichterbij komt, vrezen anderen dat dit herstel maar van korte duur zal zijn en dat de wereldactiviteit in 2010 of 2011 opnieuw zal instorten. In dat geval zouden wij ons in een scenario bevinden van een “recessie met twee dieptepunten”. Meerdere elementen zouden tot deze wederinstorting de aanzet kunnen geven, waaronder in het bijzonder een plotselinge stijging van de olieprijs. Ze zou zich ook kunnen voordoen ten gevolge van het verdwijnen van de gunstige gevolgen van de diverse herstelplannen. De stabilisatie van de val van het BBP is immers in hoofdzaak te danken aan de inschikkelijke budgettaire beleidslijnen, alsook aan de aanpassing van de voorraden. Het betreft hier echter slechts tijdelijke krachten. De lidstaten zullen zich de komende maanden immers waarschijnlijk verplicht zien vroeg of laat meer beperkende budgettaire beleidslijnen aan te nemen om de begrotingstekorten in te dijken. Bovendien is het waarschijnlijk dat de ondernemingsinvesteringen de komende maanden lusteloos blijven, in het bijzonder wegens een moeilijke krediettoegang of een uitzonderlijk laag gebruiksperscentage van de productiecapaciteit. Hetzelfde geldt voor de gezinsconsumptie die sterk dreigt te worden terneergedrukt ten gevolge van de plotse stijging van de werkloosheid alsook door de schuldenafbouw bij de gezinnen.

De jongste maanden werden eveneens gekenmerkt door een nul- of zelfs negatieve inflatie in tal van landen, met name ten gevolge van een aanzienlijk overaanbod en de instorting van de grondstofprijzen eind 2008 begin 2009 (OESO, 2009).

In de Verenigde Staten is de economische activiteit tijdens het tweede kwartaal 2009 voor de vierde opeenvolgende keer gekrompen, maar tegen een tempo dat duidelijk lager lag dan tijdens de vorige kwartalen, nl. met -0,3% (grafiek 4). Bij wijze van vergelijking, het Amerikaanse BBP was tijdens de vorige drie kwartalen achtereenvolgens gedaald met -1,4%, -1,6% en -0,7%. Deze vertraging van het tempo van de verslechtering is in hoofdzaak toe te schrijven aan de openbare consumptie, alsook aan de buitenlandse handel die beide positief bijdroegen tot de groei van het BBP tijdens het jongste kwartaal. Daarentegen constateerde men een negatieve bijdrage van de privé-investeringen met meer

dan 3,2%. De privé-consumptie van haar kant zwoegt om zich te herstellen en daalde op jaarbasis met 1%. Ondanks de herstelmaatregelen spaarden de gezinnen immers meer dan zij verbruikten. Aangezien het weinig waarschijnlijk is dat de komende maanden nieuwe budgettaire maatregelen worden ingevoerd gelet op het niveau van het Amerikaanse begrotingstekort, is voor het komende kwartaal een opleving van de privé-consumptie weinig waarschijnlijk. Ze is des te minder denkbaar aangezien de salarisverhogingen vertraagd en het aantal werklozen piekcijfers haalt. Zo is de werkloosheidsgraad sinds het begin van de recessie verdubbeld en bedroeg ze in augustus 9,7%, tegenover 9,4% in juli. Het aantal banen dat elke maand wordt geschrapt, daalt echter sinds het begin van het jaar en in augustus telde men er 216 000. Bovendien zijn de vooruitlopende indicatoren eerder positief wat de toekomst betreft. In vergelijking met juni stegen de nieuwe bestellingen van duurzame goederen waaronder auto's en grote huishoudtoestellen in juli met 4,9%. De vertrouwensindicator van de consumenten blijft stijgen, van 47,4 in juli tot 54,1 in augustus.

Japan van zijn kant zou de recessie al achter zich hebben gelaten, aangezien het BBP zich onder het tweede kwartaal met 0,6% herstelde, na vier opeenvolgende kwartalen van negatieve groei (grafiek 4). Dit resultaat is in hoge mate toe te schrijven aan een herstel van de uitvoer, met 6,3% in vergelijking met het vorige kwartaal. Ook de gezinsconsumptie is sterker (0,8%), met name dankzij de massale maatregelen die werden genomen in het kader van de vier opeenvolgende herstelplannen die door de Japanse regering werden goedgekeurd, en bedraagt in totaal ongeveer 5% van het BBP. De niet-residentiële privé-investering is daarentegen nog sterk (-4,3%). Sommigen vrezen echter dat dit herstel maar van korte duur zal zijn. De gevolgen van de uitgebreide budgettaire beleidslijnen duren niet eeuwig en de situatie op de arbeidsmarkt is sterk verslechterd. De werkloosheidsgraad bereikte in juli zijn hoogtepunt sinds 2002 (5,7%). Het indexcijfer van de consumptieprijzen was eind juli op één jaar tijd met 2,2% gedaald.

Hoewel volgens de kwartaalindicatoren binnen de eurozone Duitsland, Frankrijk en Griekenland de recessie achter zich hebben gelaten, hebben andere

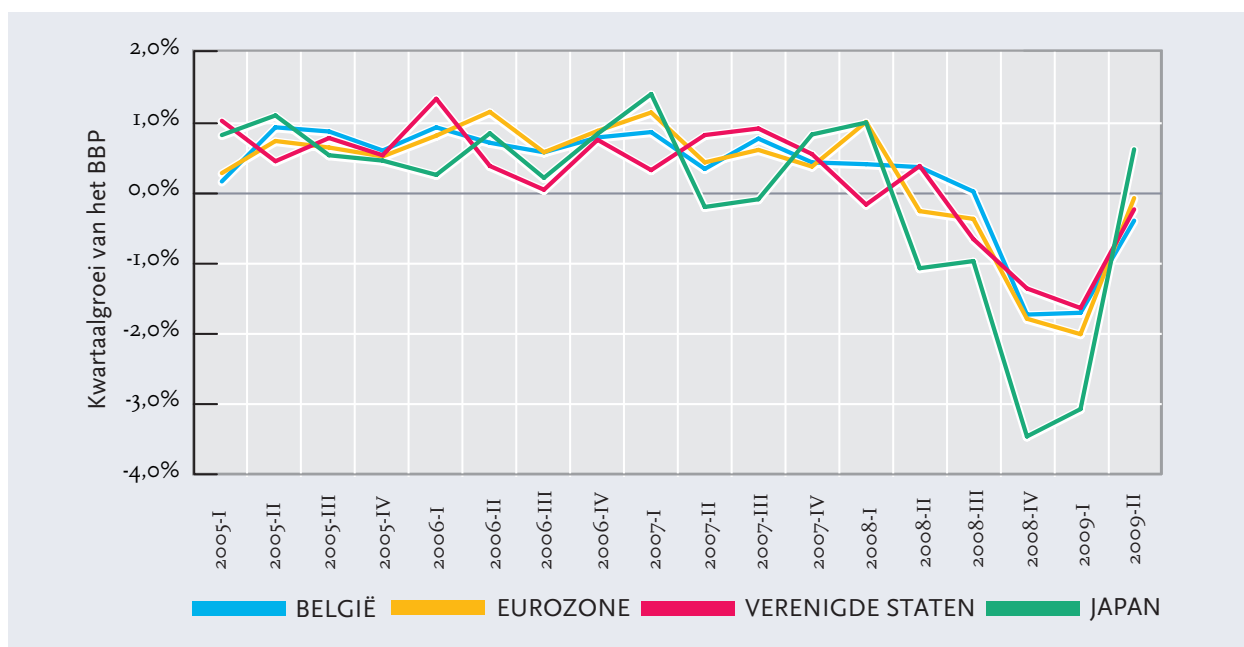
lidstaten nog volop te lijden van de gevolgen van het springen van de vastgoedbel, de teruggang van de export of de schade die door de financiële sector werd geleden. De eurozone in haar geheel kent dus een vijfde opeenvolgende kwartaalteruggang van haar BBP (-0,1%), maar tot een niveau dat duidelijk lager ligt dan dat van het vorige kwartaal (-2,5%) (grafiek 4). De verbetering van de conjunctuur is vooral te danken aan de gezinsconsumptie (de schrooptremies betekenden voor de automarken een sterke steun), de buitenlandse handel en de overheidsuitgaven. De investeringen en de voorraden hadden daarentegen nog een negatieve invloed op de economische groei. Bovendien gaan zowel de industriële productie als het gebruikspercentage van de productiecapaciteiten er nog altijd op achteruit.

Het spaarpercentage van de gezinnen³ blijft stijgen terwijl de finale consumptie-uitgaven meer zijn gedaald (-1,1%) dan het beschikbare inkomen (-0,2%). Het spaarpercentage bedroeg tijdens het eerste kwartaal 2009 bijgevolg 15,6%, tegenover

14,9% tijdens het vorige kwartaal. Het betreft het hoogste percentage sinds het begin van de reeks. Het herstel van de gezinsconsumptie zal slechts heel geleidelijk verlopen, gelet op de vermoedelijke verslechtering van de arbeidsmarkt tijdens de komende maanden. De werkloosheidsgraad steeg van 7,5% in juni 2008 tot 9,5% in juli 2009. Men moet teruggaan tot juni 1999 om in de eurozone een nog hoger werkloosheidspercentage te vinden. Bovendien bleef geen enkel land van de eurozone gespaard. De ergst getroffen landen zijn Spanje met 18,1% en Ierland met 12,2%.

De toekomst binnen de eurozone ziet er echter rooskleuriger uit. De indicator van het economische vertrouwen die een goede vooruitlopende indicator van het BBP vormt, stijgt sinds hij in maart zijn dieptepunt van 64,6 punten bereikte. Hij haalde 80,6 punten in augustus, d.i. zijn hoogste peil sinds september 2008. Bijgevolg heeft de ECB haar vooruitzichten naar boven toe herzien en voorziet ze een negatieve groei tussen -4,4 en -3,8% in 2009 en -0,5 en 0,9% in 2010.

GRAFIEK 4: Kwartaalverloop van het BBP in kettingeuro's*

* Kwartaal-op-kwartaalgroei in volumes, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten, referentiejaar 2000.

Bron : Eurostat, NBB en eigen berekeningen.

³ gecorrigeerd met de seizoensschommelingen

In de meeste groeilanden lijkt al een herstel te zijn ingezet. Dat is het geval met onder meer China, dat tijdens het tweede kwartaal 2009 opnieuw heeft aangeknoopt met een groei van 7,9% op een jaar tijd, tegenover 6,1% tijdens het eerste kwartaal 2009 (als jaarlijkse verschuiving). Deze groei valt in hoofdzaak te verklaren door het herstelplan van de regering dat voor infrastructuuruitgaven zorgt en een duizelingwekkende verhoging van de bankleningen. Naar verluidt, zouden de Chinese autoriteiten het krediet

sterk stimuleren om de binnenlandse vraag aan te zwengelen, waardoor die minder afhankelijk zou worden van de wereldeconomie. Men kan trouwens een toename waarnemen van de binnenlandse consumptie, met name via de detailhandel (17%). Gesteund door de binnenlandse vraag steeg ook de industriële productie met 10,8% in juli en met 7% over de eerste zes maanden van het jaar. Wegens de zwakke vraag daalde de Chinese uitvoer op een jaar tijd daarentegen met 23%.

• Geldbeleid: Welke strategie moet men aannemen om uit de crisis te komen?

Zowel de centrale bank van Canada als die van de Verenigde Staten, Japan, het Verenigd Koninkrijk als de ECB hebben hun referentie-rentevoeten de voorbije maanden verlaagd tot een procent of minder. Het is waarschijnlijk dat deze rentevoeten nog enige tijd op deze bodemniveaus zullen blijven. Dit status-quo kan worden verklaard door meerdere redenen waaronder een gering inflatierisico en eerder pessimistische vooruitzichten op de arbeidsmarkt. Ook de centrale banken hebben schrik om het zwakke herstel te verstikken, dat is ingezet. Zij wachten dus het geschikte ogenblik af om de rentevoeten te verhogen. Dit ogenblik mag niet te vroeg komen om het herstel niet te kraken. Het mag evenmin te laat komen, met het gevaar dat de inflatie stijgt of er nieuwe bellen ontstaan.

Aangezien momenteel de bewegingsruimte van de grote centrale banken op dit vlak aanzienlijk verminderd is, nemen zij hun toevlucht tot diverse strategieën om hun economie te ondersteunen. Zowel de Federal Reserve als de Bank of England dragen nog bij tot het herstel door de inkoop van obligaties die zijn uitgegeven door de overheid (kwantitatieve versoepeling), maar ook

deze van de privébedrijven (kwalitatieve versoepeling). De nagestreefde doelstellingen zijn heel verscheiden, zoals het verruimen van de geldmassa, het doen dalen van de obligatierenten of het doen opleven van het krediet. De ECB heeft eveneens haar tussenkomsten opgevoerd door eind juni over te gaan tot een enorme injectie van liquide middelen (ten bedrage van 442 miljard euro). De Europese centrale Bank overweegt momenteel niet een einde te maken aan de niet-conventionele maatregelen zolang het economische herstel niet volledig is verzekerd.

De inflatie is na de historische piek van 4% die een jaar geleden, in juli 2008, werd geregistreerd, binnen de eurozone blijven afnemen, in het kielzog van de daling van de olieprijs en de vertraging van de economie. In juli 2009 werd zij op -0,7 geraamd. Dit peil is zonder voorgaande sinds de invoering van statistieken voor deze zone in 1996. In juni bedroeg het inflatiepercentage -0,1%. Het betrof het eerste negatieve inflatiepercentage dat werd geregistreerd sinds de oprichting van de eurozone. Men wil echter nog niet van een deflatie spreken, aangezien het verschijnsel eerder tijdelijk is.

• Onrust op de markten van de wisselkoers- en grondstofmarkten

TABEL 1: De evolutie van de wisselkoers van de US dollar tegenover de euro

US dollars per euro		
	Periode-gemiddelde	Einde periode
2009 - MRT	1,305	1,331
2009 - APR	1,319	1,328
2009 - MEI	1,365	1,410
2009 - JUN	1,402	1,413
2009 - JUL	1,409	1,414
2009 - AUG	1,427	1,427

Bron: ECB.

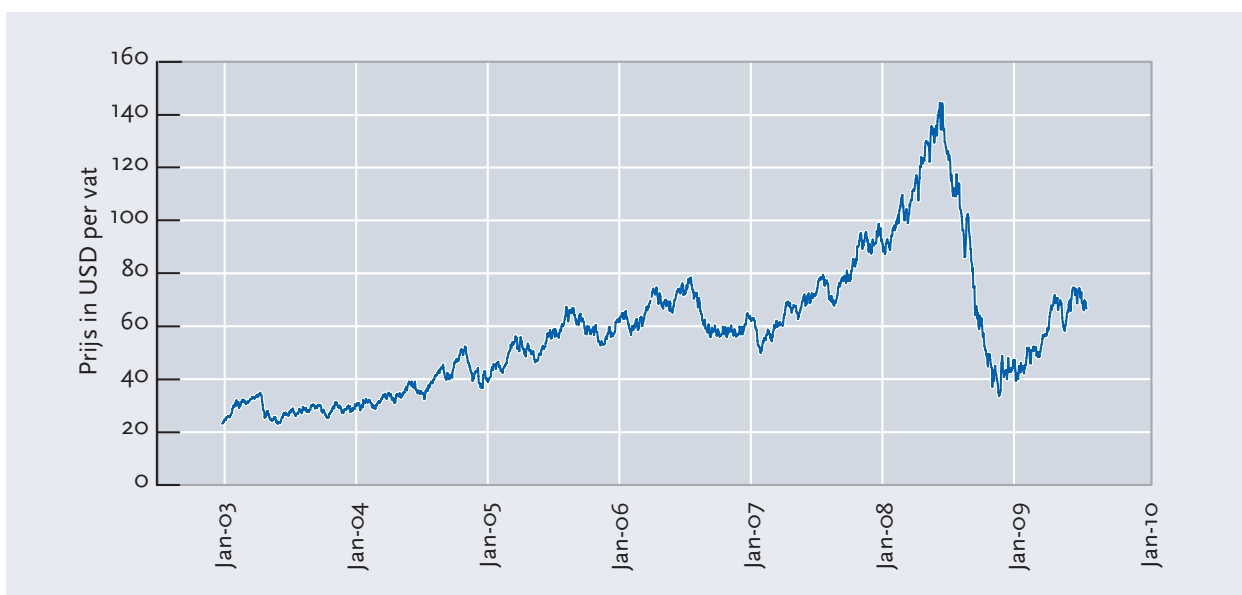
De teruggang van de Amerikaanse munt tegenover de andere munten die in de vorige barometer werd waargenomen, werd de jongste drie maanden voortgezet, met name ten gevolge van de grote druk waaraan zij blootstaat. Tot die druk behoort onder meer de ongerustheid die heerst betreffende de omvang van de handels- en begrotingstekorten van de Verenigde Staten. Het begrotingstekort alleen al zou ongeveer 1600 miljard dollar bedragen, d.i. meer dan 10% van het BBP van dat land. Het betreft een bedrag dat driemaal groter is dan het jaar ervoor.

Ten gevolge van de verbetering van de Amerikaanse economische statistieken en het naderende einde van de krimpfase van de wereldeconomie zijn de beleggers bovendien opnieuw enigszins geneigd om risico's te nemen en keren ze de toevluchtswaarden, waaronder de dollar, de rug toe. Die heeft dus zijn rol van toevluchts-waarde verloren, wat de instroom impliceerde van buitenlandse beleggingen naar de Verenigde Staten. Wegens de zwakkere dollar stijgen de in die munt uitgedrukte grondstofprijzen, wat een inflatoir effect heeft.

Ten gevolge van dit mechanisme evolueert de dollar momenteel tussen 1,40 USD en 1,45 USD, d.i. een peil dat hij sinds zowat een jaar niet meer had bereikt en een winst van ongeveer 14% sinds begin maart. Bij het afsluiten van deze barometer bedroeg de wisselkoers van de euro 1,4712 dollar⁴.

De waardevermindering van de dollar tegenover de euro verlamt de concurrentiekracht en de groei van de eurozone. Het is echter mogelijk dat tijdens de komende maanden de euro in vergelijking met de dollar in waarde daalt wegens een minder ondersteund economisch herstel in de eurozone, dat de ECB ertoe zou kunnen aanzetten haar leidende rentevoet langer op zijn bodempeil te handhaven.

GRAFIEK 5: Evolutie van de prijs van ruwe olie (Brent Noordzee)

Bron : U.S. Department of Energy, Energy Information Administration.

⁴ Op 17 september 2008.

De oliekoers is eind 2008 op vijf maanden tijd met meer dan 75% ingestort en viel in december terug op 33,73 dollar, d.i. het laagste niveau sinds 2004. Ten gevolge van deze scherpe daling zonder weerga is de prijs voor een vat Brent-olie geleidelijk verhoogd en heeft deze meer dan 120% van zijn waarde teruggewonnen. Men is echter nog ver verwijderd van de piekprijzen die vorige zomer werden gehaald, met een absoluut record van 143,95 dollar, aangezien de prijs per vat momenteel evolueert rond de 70 dollar (grafiek 5).

Deze stijging van de prijs voor ruwe olie wordt gedeeltelijk verklaard door het feit dat de olievraag tijdens de zomermaanden doorgaans toeneemt, aangezien de auto- en vliegtuigreizen tijdens deze vakantieperiode hoger liggen. De fundamentele factoren komen bij de bepaling van de olieprijs echter steeds minder in aanmerking. De stijging die de jongste maanden werd waargenomen, lijkt immers overdreven gelet op de huidige voorraden, zowel op het vlak van de OPEC-landen als in de Verenigde

Staten. Het lijkt erop dat het eerder de speculatie is die de prijs van het zwarte goud doet stijgen. De scherpe daling van de dollar maakt de in die munt uitgedrukte grondstoffen immers aantrekkelijker voor de beleggers. De bekendmaking de jongste maanden van geruststellende indicatoren duiden op een herstel van de economie, met name in de Verenigde Staten, 's werelds grootste consument van ruwe olie. Dit zou eventueel kunnen leiden tot een stijging van de olievraag.

Gelet op de krimpfase waarin de wereldeconomie bij het begin van het jaar is beland en het flauwe herstel dat ons wacht, verwachten zowel de OPEC als het Internationaal Energieagentschap dat de wereldvraag naar ruwe olie in 2009 daalt in vergelijking met 2008 (respectievelijk met 1,9% en 2,7%) (Dexia, 2009). Zij verwachten echter dat deze vraag zich in 2010 langzaam zal herstellen (respectievelijk met 0,6% en 1,6%), in hoofdzaak wegens de groeiende consumptie in de Aziatische groeilanden en meer bepaald in China.

2.2. Nationale en gewestelijke macro-economische ontwikkelingen

• Groei van het BBP

De financiële crisis leidde in België tot een zware economische recessie. Het Federaal Planbureau (FPB) gaat uit van een inkrimping van het BBP met 3,8% in 2009, en van het einde van de crisis met een nulgroei in 2010 (tabel 2). De jongste vooruitzichten van de Nationale Bank van België (NBB) van hun kant vermelden een inkrimping met 3,5% in 2009 en met 0,2% in 2010.

Deze vooruitzichten zijn te wijten aan de uiterst negatieve internationale context die leidt tot een vermindering van de Belgische export bij gebrek aan afzetmarkten. In 2009 zou de import minder dalen dan de export waardoor het handelstekort

ontstaat. Ook nog dit jaar zou de binnenlandse vraag wellicht een negatieve groei vertonen, hoewel zij ondersteund zou moeten blijven door de uitgaven voor de eindconsumptie van de overheid en de openbare investeringen, die dankzij de herstelplannen allebei een groei vertonen. Deze twee negatieve invloeden, binnenlandse vraag en handelsbalans, verklaren de voorspelde sterke daling van de economische activiteit. In 2010 zou de situatie lichtjes moeten verbeteren want de binnen- en buitenlandse vraag zouden zich langzamerhand moeten herstellen. De jaarlijkse groei van de bedrijfsinvesteringen zou echter negatief blijven.

TABEL 2: Jaarlijkse groeipercentages van het BBP in volumes: vergelijking tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Rijk en EU-15

	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	België	EU-15
2000	3,6	3,7	3,9
2001	1,8	0,8	1,9
2002	3,3	1,5	1,2
2003	0,2	1,0	1,2
2004	3,3	3,0	2,3
2005	4,0	1,8	1,8
2006	3,6	3,0	2,9
2007	1,4(e)	2,8	2,6 (-0.1)
2008	n.d.	1,2	0,6
2009	n.d.	-3,8(e)	-4,0(e)
2010	n.d.	0,0(e)	-0,1(e)

(e) Schattingen.

n.b. = gegevens zijn niet beschikbaar

Tussen haakjes: verschil met de vorige barometer.

Bron : Eurostat, INR, NBB, HERMREG en eigen berekeningen.

In Brussel bleek de groei van het BBP tegen lopende prijzen in 2005 beter (4,7%) dan gemiddeld in het land (4,3%). In 2006 leek er daarentegen een omgekeerde relatie tussen Gewest en Rijk te zijn, aangezien de groei van het BBP tegen lopende prijzen (4,5%) minder groot was dan het Belgische gemiddelde (5,3%). Volgens een voorlopige raming⁵ van het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) zou de groei van het BBP tegen lopende prijzen van het Brussels hoofdstedelijk Gewest in 2007 3,9% bedragen tegenover gemiddeld 5,2% in het Rijk. Deze waarde moet echter met omzichtigheid geanalyseerd worden, want in het verleden zijn de verschillen tussen de voorlopige versie van de Regionale Rekeningen en de definitieve versie, die gepland is voor december, vaak erg groot geweest.

Het effect van de prijzen mag echter niet verwaarloosd worden: doordat de vastgestelde inflatie sterk

afhankelijk was van de beschouwde activiteitssector, leidt het grote verschil in economisch profiel tussen het Brussels gewest en de rest van het land tot vervormingen in de evaluatie van de groei tegen lopende prijzen. Dat is vooral gevaarlijk in de sector van de financiële diensten, waar de bewegingen van de rentevoeten sterke schommelingen veroorzaken in de prijzen voor financiële bemiddeling, wat leidde tot een zeer duidelijke daling van de prijzen in 2006. Het is dus interessant de groeicijfers in volume in acht te nemen, waardoor de vergelijking van het volume van de activiteiten relevanter wordt.

In feite was de groei van het BBP in volume⁶ in 2006 en 2007 groter in Brussel dan voor het gehele land (tabel 2), wat het hierboven beschreven prijseffect goed illustreert. We mogen echter een inversie van deze tendens verwachten, in ieder geval in de financiële sector, met de nieuwe stijging van de rentevoeten in 2007.

⁵ Traditioneel geeft het INR in de publicatie van maart van het jaar t een voorlopige raming van de gewestelijke toegevoegde waarde van het jaar t-2. Deze gewestelijke raming is gebaseerd op de nationale rekeningen die op hun beurt gebaseerd zijn op onvolledige gegevens en op een aantal gewestelijke verdeelsleutels (RSZ) die eveneens worden berekend op basis van gedeeltelijke gegevens. De definitieve methode kan pas het volgende jaar (in januari) worden toegepast, nadat de basisgegevens volledig beschikbaar zijn.

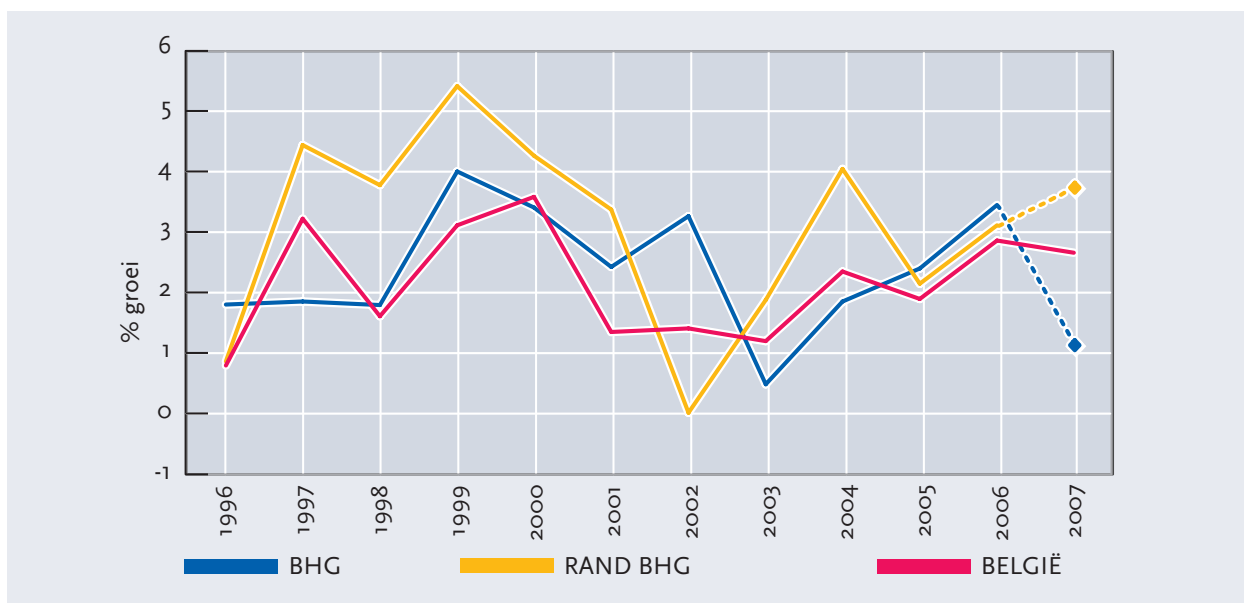
⁶ De omzetting van het RBBP tegen lopende prijzen naar RBBP in volume gebeurde nu op basis van een ontleding van de economische activiteiten in 60 sectoren.

• Evolutie van de toegevoegde waarde

Ook wat de toegevoegde waarde (TW) betreft, kan men een verschil tussen Brussel en het land waarnemen (grafiek 6). Net zoals voor het BBP kan ook

hier het verschil gedeeltelijk verklaard worden door de sectorale specialisatie van Brussel.

GRAFIEK 6: Jaarlijkse groei van de bruto toegevoegde waarde in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in de arrondissementen van de rand* en in België

* De rand omvat Vlaams-Brabant en Waals-Brabant

Bron : INR.

De evoluties van de Brusselse TW lopen vaak samen met die van de financiële sector, waar de sterke terugval van de laatste cyclus zich in 2003 heeft voorgedaan, later dus dan in de andere sectoren. Op dezelfde manier, in lijn met de evoluties in de financiële sector, markeerde 2006 het hoogtepunt van de groeicyclus van de toegevoegde waarde op jaarbasis in Brussel.

De voorlopige cijfers van de TW voor 2007 worden op grafiek 6 in stippellijn getekend. Zoals we reeds eerder hebben onderstreept, moet deze waarde echter met omzichtigheid geanalyseerd worden, gezien de enorme verschillen die mogelijk zijn tussen de voorlopige en de definitieve versie. Het ziet er echter naar uit dat de tertiaire specialisatie van Brussel in zijn nadeel uitdraait. Brussel zal immers zwaar worden getroffen door de directe gevolgen van de economische crisis gezien het belang van de financiële sector voor het Gewest. De vooruitlopende indicator van de economische activiteit in Brussel (hoofdstuk 1, grafiek 1) bevestigt deze analyse.

Grafiek 6 toont dat de economische groei in de Brusselse periferie (Leuven, Halle-Vilvoorde en Nijvel), groter blijft dan die van het land. We herinneren eraan dat de functie van economisch centrum die Brussel vervult, het strikte gewestelijke territorium overschrijdt. De arrondissementen vlakbij het gewest beschikken over grotere open ruimten en kunnen dan ook meer industriële productie herbergen, terwijl ze alle voordelen behouden van de nabijheid van de hoofdstad (arbeidskrachten, logistiek, informatienetwerken, beslissingsfora). De recente industriële dynamiek in zowel Waals- als Vlaams-Brabant, gericht op toekomstsectoren zoals farmacie en nieuwe technologieën, zorgt ervoor dat ze niet te lijden hebben onder de oververtegenwoordiging van industrieën in verval (staal, automobiel). Door deze bijzondere situatie hebben zij een meer uitgesproken groei-profiel en kennen ze de laatste jaren een enorme uitbreiding.

• Inflatie⁷

Sinds de laatste meimaand kent België voor het eerst sinds 49 jaar een negatief inflatiepercentage. In de maand augustus steeg het echter voor de eerste keer sinds september van vorig jaar. Volgens de maandelijkse vooruitzichten, gepubliceerd door het Federaal Planbureau (tabel 3), zou dit jaarlijkse groeipercentage van het indexcijfer van de consumptieprijzen in de maanden september en oktober echter nog negatief moeten zijn en vanaf november opnieuw positief moeten worden.

Op basis van deze maandelijkse vooruitzichten zou de gemiddelde jaarinflatie in 2009 0% moeten bedragen en in 2010 opnieuw stijgen tot 1,6%, terwijl zij in

2008 4,5% bedroeg, wat trouwens een ongebruikelijk hoog percentage vormt in de recente economische geschiedenis zoals alle economische spelers hebben kunnen ervaren. Het zou bijgevolg misplaatst zijn hier van een reële deflatie te spreken. Zoals wij al vermelden in de laatste editie van deze barometer, vertoont de situatie die wij kennen meer gelijkenis met een correctie die in ruime mate verbonden is aan de evoluties van de energieprijzen. Een mogelijke reactie van wantrouwen van de economische spelers ten opzichte van de groeiende schuldenlast van de Europese overheden en van het inschikkelijke beleid van de ECB zou veel eerder leiden tot een terugkeer naar hogere inflatiecijfers op middellange termijn.

TABEL 3: Evolutie van het indexcijfer van de consumptieprijzen

	Index (2004 = 100)	Jaarlijkse groeivoet (%)
JAN - 2009	111,36	2,32
FEB - 2009	111,74	1,93
MRT - 2009	111,10	0,62
APR - 2009	111,33	0,60
MEI - 2009	111,25	-0,37
JUN - 2009	111,04	-1,10
JUL - 2009	110,97	-1,68
AUG - 2009	111,31	-0,78
SEP - 2009(e)	111,21	-1,02
OKT - 2009(e)	111,48	-0,61
NOV - 2009(e)	111,57	0,07
DEC - 2009(e)	111,88	0,57

(e) Schattingen.

Bron : Federaal Planbureau.

Door het verband tussen de inflatie en de lonen via de indexatiemechanismen komen de reacties enigszins vertraagd door. Zo zullen de lonen in het algemeen in 2009 waarschijnlijk meer stijgen dan de economische context laat vermoeden, vanwege de opeenvolgende indexaties na de opwelling van inflatie in 2008. In augustus 2008 werd de spilindex bijgevolg overschreden. Op vergelijkbare wijze zou de desinflatiefase die wij tot juli kenden, moeten leiden tot een stagnatie van de lonen in 2010. Volgens de maandelijkse vooruitzichten van de gezondheidsindex van het FPB zou de spilindex niet meer overschreden worden vóór december 2010.

⁷ De gewestelijke gegevens over de prijzen worden doorgaans overgenomen van nationale statistieken, rekening houdend met de beperkte omvang van het Belgische grondgebied, de economische stromen die de diverse gewesten doorkruisen en de gemeenschappelijke indexeringsmechanismen.

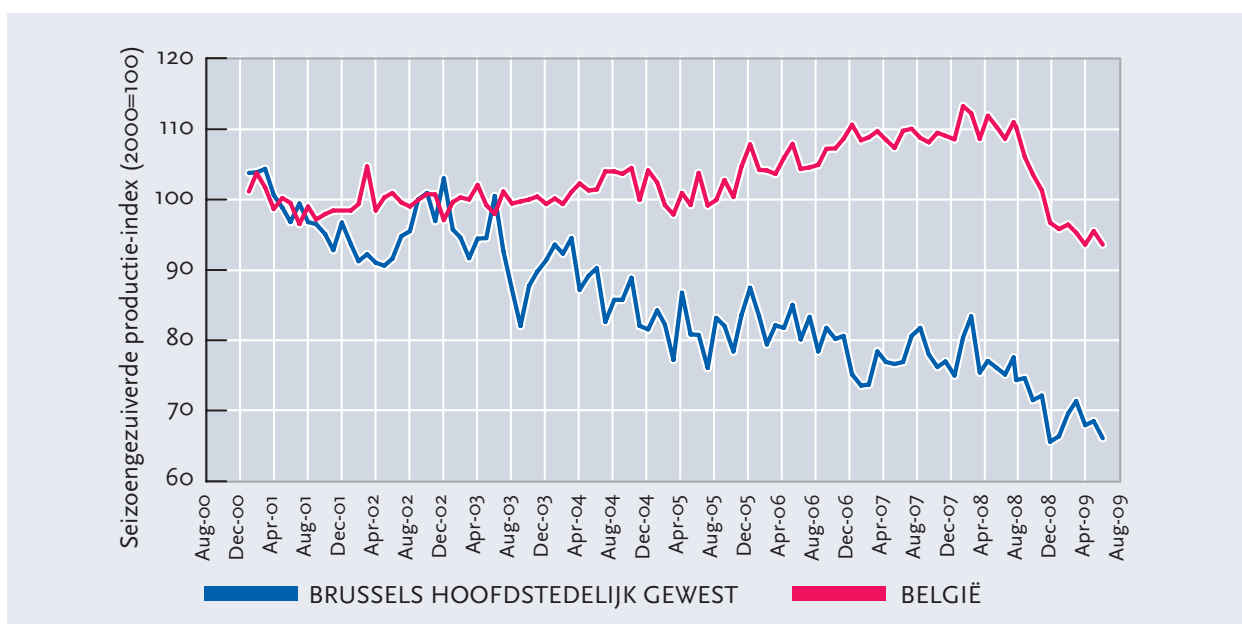
2.3. De Brusselse economie

• De industriële productie

Om de industriële activiteit in Brussel te beoordelen, hebben we onder de verschillende beschikbare statistische bronnen waarover wij beschikken, geopteerd voor de productie-index, die gepubliceerd wordt door de FOD Economie, en voor de resultaten van de “con-

junctuurenquêtes” van de NBB. Beide statistieken bieden het voordeel dat ze heel snel beschikbaar zijn. De eerste weerspiegelt de recente evolutie van de industriële sector, terwijl de tweede bovendien de vooruitzichten op korte termijn van de ondernemers vertaalt.

GRAFIEK 7: Evolutie van de industriële productie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België

Bron : FOD Economie-ADSEI.

De (op seizoensinvloeden gecorrigeerde) productie-index heeft tot doel om op basis van een maandelijkse enquête de toegevoegde waarde tegen factorkosten te benaderen van de volledige industriële sector en van de bouwnijverheid. De analyse van de evolutie van deze index sinds 2001 in grafiek 7 geeft aan dat het verschil tussen het Gewest en de rest van het land steeds groter wordt, meer bepaald vanaf 2003. Dit is te verklaren door de beperkte omvang van het Brusselse grondgebied, waardoor het minder geschikt is voor de ontwikkeling van industrie dan de andere gewesten. Bovendien zijn de industrietakken die de voorbije jaren op nationaal niveau snel gegroeid zijn (zoals de chemische sector) er minder vertegenwoordigd. We zien verder dat de kloof tussen 2005 en 2008 dieper geworden is. Deze periode stemt overeen met een opleving

van de industriële activiteit in België. Op hetzelfde moment stabiliseerde de Brusselse productie, na een periode van daling, en leek er zelfs een opleving in het vooruitzicht. Dit was buiten de herstructurering van de activiteiten van de onderneming VW (nu Audi Brussels) eind 2006 in Vorst gerekend, die de sterke daling van de Brusselse index begin 2007 verklaart.

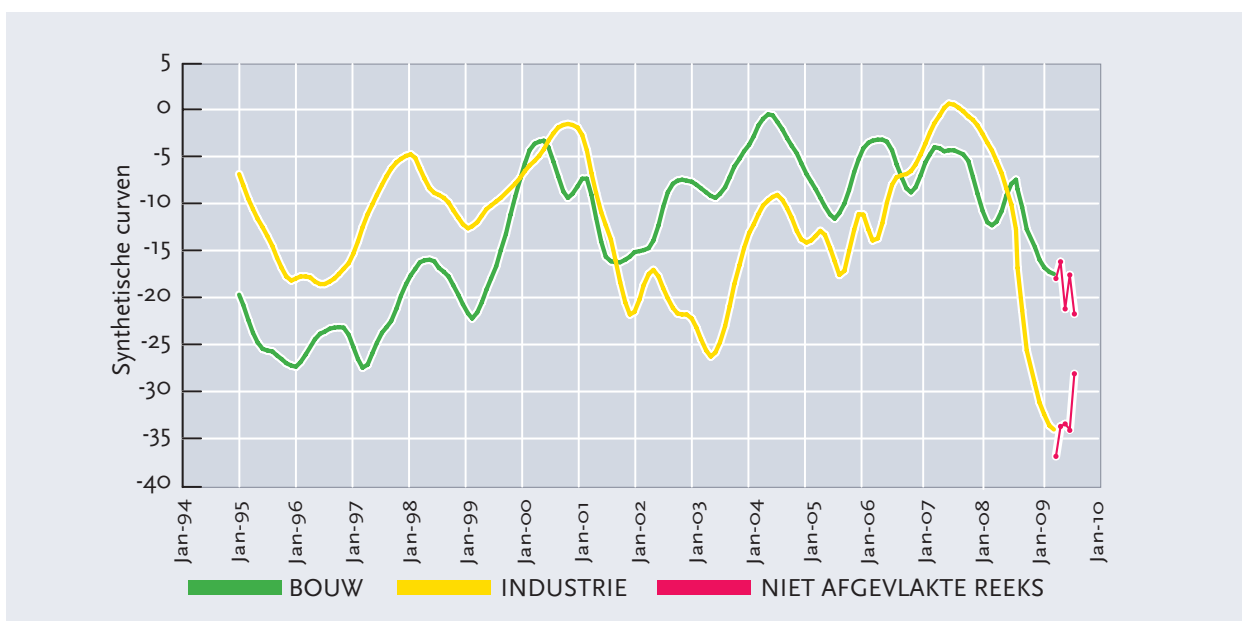
Enkele maanden later kende de industriële activiteit een opleving, die helaas van korte duur was. Brussel is dus even zwaar getroffen door de economische crisis als de rest van de wereld. Tijdens het hele jaar 2008 vertoont de Brusselse productie-index duidelijk een duidelijke neerwaartse tendens, die in de laatste vier maanden van het jaar nog versnelde, om zijn laagste niveau te bereiken sinds de oprichting

van het Gewest. De evolutie van de industriële activiteit is in 2008 eveneens volledig ingestort en vertoont een scherpe daling met meer dan 15% tussen januari en december 2008. Sinds begin 2009 lijkt de inkringing van de industriële activiteit zowel op nationaal als op regionaal vlak te zijn vertraagd. Zoals waargenomen in de vorige barometer vormde de lichte stijging van de Brusselse productie-index die in het begin van het jaar werd vastgesteld slechts een stuip trekking.

Deze conclusies worden bevestigd door de op seizoensinvloeden gecorrigeerde en gladgestreken resultaten van de enquête die de NBB heeft gevoerd voor de industrie en de bouw, die de vooruitzichten van de Brusselse ondernemers voor de komende maanden goed weergeeft.⁸ In grafiek 8 kunnen we immers zien dat, na de sterke afname van het vertrouwen eind 2004, het vertrouwen van de bedrijfsleiders zich stilaan begon te herstellen vanaf midden 2005, en tegen midden 2007 weer hoger

en positief noteerde. Deze vaststelling geldt in zowel de industriële sector als in de bouw. Vanaf het derde kwartaal 2007 hebben deze indicatoren echter zware klappen gekregen. Het vertrouwen van de ondernemers wordt ondermijnd naarmate er rampzalig nieuws verspreid wordt over de nationale en internationale economie. Deze conclusie geldt meer in het bijzonder voor de industriële sector, waar de daling spectaculair was. De cijferwaarde van de synthetische curve van de verwerkende nijverheid is voortdurend gedaald tot zijn laagste niveau sinds de ontwikkeling van de conjunctuurenquête. Wat de indicator voor de bouwsector betreft, moeten we teruggaan tot juni 1999 om een dergelijk pessimisme terug te vinden. Indien men de recentere maar niet afgevlakte cijfers betreffende de periode mei-augustus 2009 bekijkt, lijken die te wijzen op een stop van de verslechtering van de index in de industrie. Dit is echter niet het geval in de bouw waar het lage vertrouwen nooit schijnt te willen stoppen.

GRAFIEK 8: Conjunctuurenquête van de verwerkende nijverheid en van de bouw in het BHG

* Seizoensgezuiverde en afgevlakte reeks.
Bron : NBB.

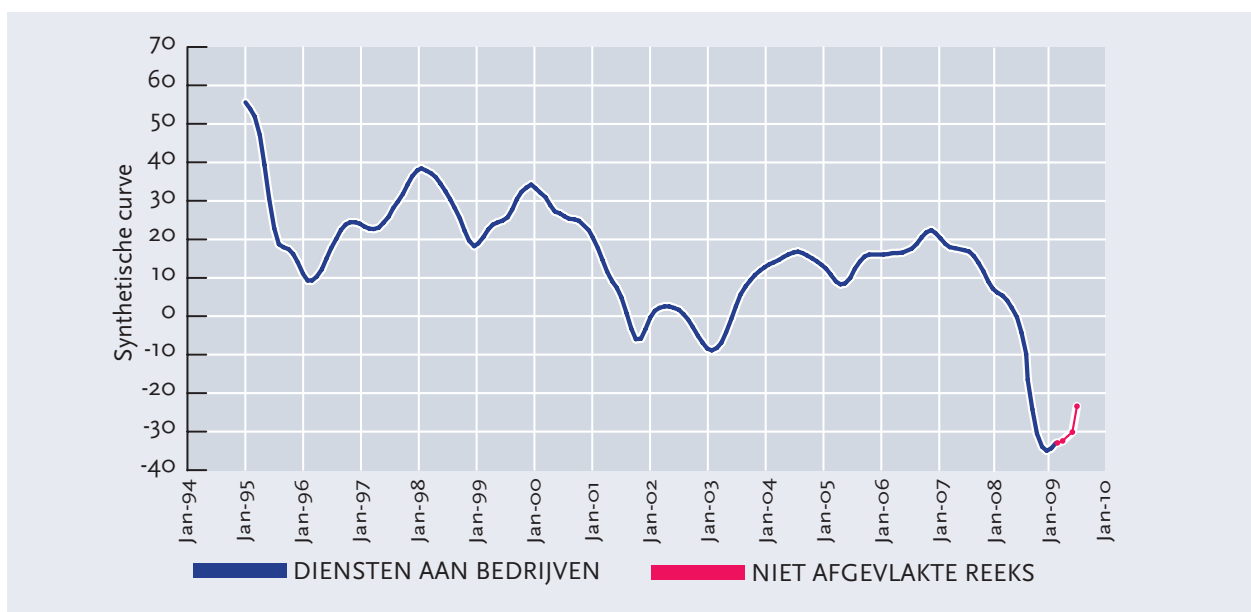
⁸ De NBB houdt maandelijks bij een panel bedrijfsleiders kwalitatieve conjunctuurenquêtes om zich een idee te kunnen vormen van hun beoordeling van de huidige en toekomstige economische toestand. Deze enquête omvat heel gevarieerde vragen zoals hun beoordeling van hun voorraden en orderboeken, de evolutie hiervan en hun vooruitzichten op het vlak van tewerkstelling en de evolutie van de vraag. De synthetische curve wordt hoofdzakelijk berekend op basis van de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een verhoging heeft vermeld en het percentage dat een daling heeft vermeld).

• De diensten: nieuwe gegevens over het vertrouwen van de ondernemingen

De conjunctuurenquête van de NBB heeft niet alleen betrekking op de industrie en de bouwsector maar ook op de zakelijke dienstverlening. Deze sector is in Brussel enorm belangrijk, aangezien de dienstverlening aan de ondernemingen samen met de diensten inzake financiële bemiddeling het grootste deel vormen van de commerciële toegevoegde waarde in Brussel. Daarom heeft het BISA aan de NBB

gevraagd om meer personen te ondervragen in de hoofdstad, opdat deze enquête een goed beeld zou geven van het vertrouwen van de dienstverlenende bedrijven van het Brussels Gewest. Deze uitbreiding is verwezenlijkt in het eerste halfjaar van 2007. Grafiek 9 toont echter de op seizoensinvloeden gecorrigeerde en gladgestreken resultaten van de conjunctuurenquête vanaf 1995, ter vergelijking.

GRAFIEK 9: **Conjunctuurenquête van de bedrijfstak dienstverlening aan bedrijven in het BHG**

* Seizoensgezuiverde en afgevlakte reeks.
Bron : BNB.

Grafiek 9 geeft aan dat de evolutie van de vertrouwensindicator in de dienstensector grotendeels die van de industriële sector en de bouwsector, weergegeven in grafiek 8, volgt. De antwoorden van de ondernemers uit deze sector leveren een positieve samenvattende score op die hoger ligt dan in de industriële sector. Ondanks een duidelijke heropleving van het vertrouwen sinds midden 2005 heeft de curve de laatste jaren nooit de hoge niveaus bereikt van het einde van de jaren 1990 en het begin van de jaren 2000.

Bovendien is het ondernemersvertrouwen sinds eind 2006 opnieuw achteruitgegaan. Het gebrek aan vertrouwen was vooral sterk in de laatste maanden van 2008. De indicator ging immers opnieuw in de rode cijfers en behaalde in december zijn laagste peil ooit sinds hij werd ontworpen. Op basis van de jongste beschikbare cijfers betreffende de eerste helft van 2009 lijkt het dat het vertrouwen van de ondernemers uit deze sector zich herstelt of dat ten minste een keerpunt is bereikt.

2.4. Arbeidsmarkt

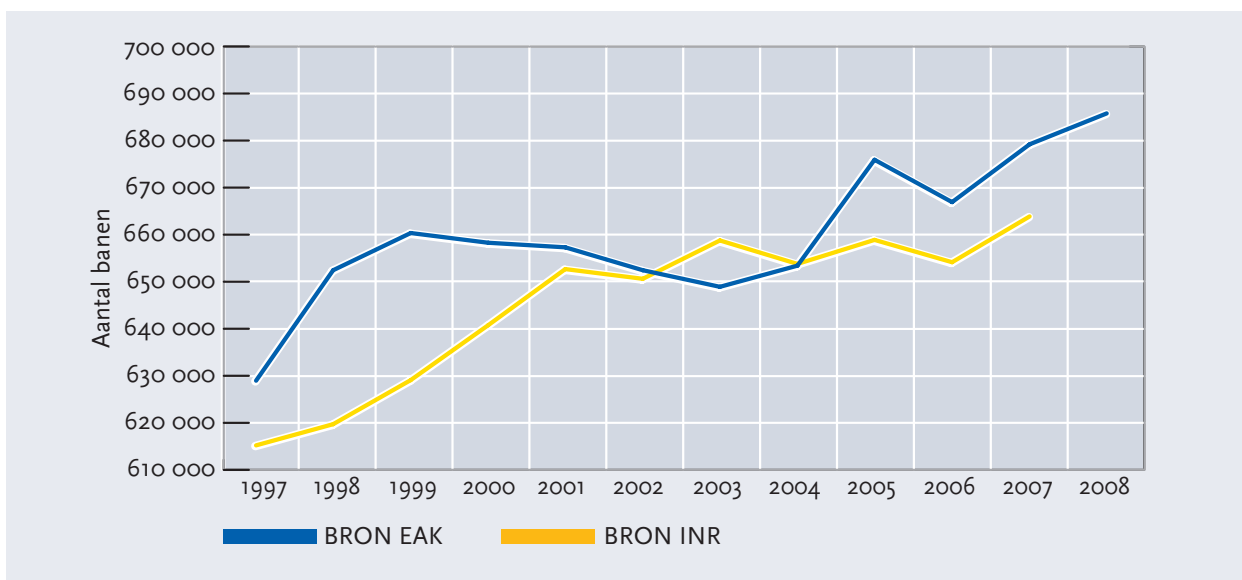
• Interne werkgelegenheid

TABEL 4: Totale binnenlandse werkgelegenheid (% jaarlijkse groei)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2004	4 139 174 (1,69)	653 808 (0,70)
2005	4 235 310 (2,32)	676 590 (3,48)
2006	4 262 883 (0,65)	667 495 (-1,34)
2007	4 380 213 (2,75)	679 889 (1,86)
2008	4 445 897 (1,50)	686 527 (0,98)

Bron: FOD Economie-ADSEI (EAK).

GRAFIEK 10: Evolutie van de binnenlandse werkgelegenheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron : INR, FOD Economie-ADSEI (EAK).

Tabel 4 en grafiek 10 geven de evolutie van de werkgelegenheid in het Brussels Gewest over de voorbije tien jaren weer. Deze indicator weerspiegelt het aantal effectieve banen die gecreëerd zijn door de economische activiteit in het Gewest, en die al dan niet door Brusselaars worden ingenomen. We beschikken over twee afzonderlijke bronnen om deze variabele te meten. Enerzijds gaat het over de arbeidskrachtenenquête (EAK) van de FOD Economie en anderzijds over gegevens afkomstig van het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR). De laatstgenoemde gegevens bieden het voordeel dat ze exhaustief zijn, maar hebben een

vertraging van anderhalf jaar. De EAK is dan weer gebaseerd op een enquête, maar is elk kwartaal beschikbaar.

Ondanks de noemenswaardige verschillen, afhankelijk van de gebruikte bronnen, zien we een sterke groei van de Brusselse werkgelegenheid in de tweede helft van de jaren 1990 en een lichte daling tussen 2000 en 2004. Vervolgens geven zowel de resultaten van de EAK als die van het INR aan dat de Brussels werkgelegenheid een nieuwe periode van groei doormaakte in 2005, die opnieuw inzakte in 2006. Tot slot bevestigen de gegevens van het

INR met betrekking tot het jaar 2007, die uitgegeven zijn in april 2009, over het algemeen de resultaten van de EAK: 2007 was een succesvol jaar. Volgens het INR zouden er bijna 10.000 nieuwe banen bijgekomen zijn in Brussel (+1,5%), wat het aantal jobs op ongeveer 664.413 brengt, een record. Dit neemt niet weg dat de groei op nationaal niveau hoger lag (1,8% voor hetzelfde jaar).

Voor 2008 wijzen de definitieve gegevens van de EAK op een lichte groei van de werkgelegenheid, zowel in België als in Brussel (respectievelijk 1,50% en 0,98%).

• Tewerkstellingsgraad

TABEL 5: Vergelijking van de werkgelegenheidsgraad in % van de bevolking tussen 15 en 64 jaar

	EU-15	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2003	64,4	59,3	53,2
2004	64,6	60,5	54,1
2005	65,4	61,1	54,8
2006	66,2	61,0	53,4
2007	67,0	62,0	54,8
2008	67,4	62,5	55,6

Bron : Eurostat en FOD Economie-ADSEI.

In tabel 5 wordt de tewerkstellingsgraad in de vroegere Europese Unie van de 15 vergeleken met die van België en van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze indicator houdt rekening met de effectieve werkgelegenheid van de Brusselaars, onafhankelijk van de plaats waar ze werken. Dit wordt omschreven als de verhouding tussen de werkende bevolking en de bevolking die de leeftijd heeft om te werken (15-64 jaar).

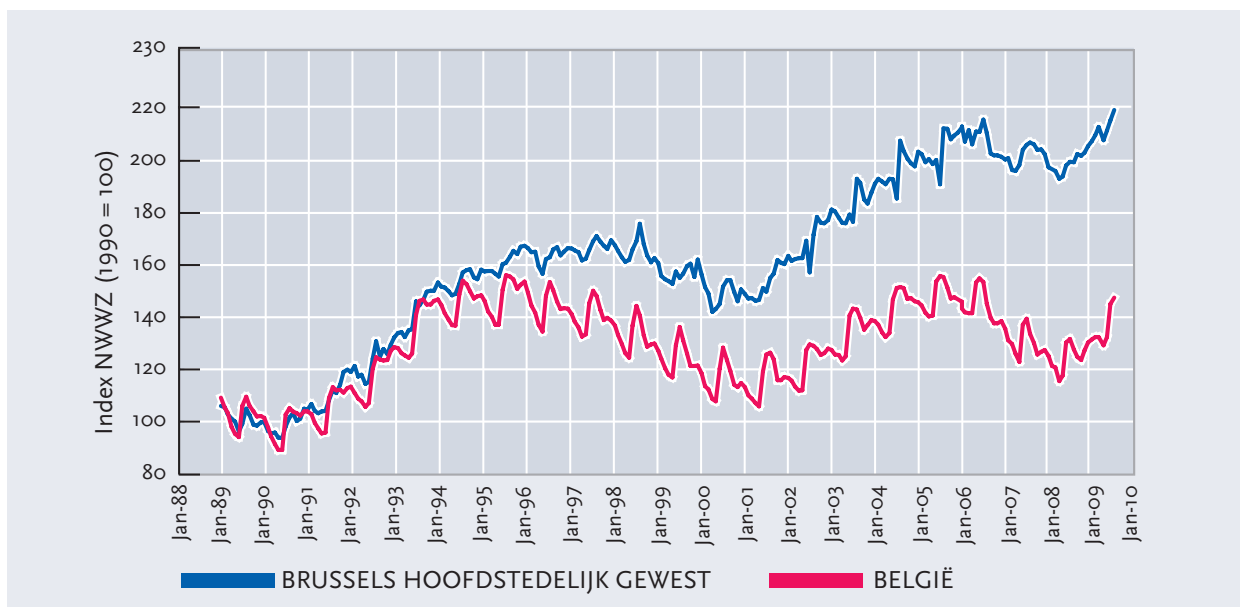
Brussel wordt gekenmerkt door uitermate zwakke werkgelegenheidscijfers en de situatie verbeterde slechts lichtjes tijdens de onderzochte periode, aangezien de werkende actieve bevolking en de bevolking die de leeftijd heeft om te werken in dezelfde mate geëvolueerd zijn. Van de Brusselaars die de leeftijd hebben om te werken, werkt in het algemeen iets meer dan de helft effectief. In heel België

Deze groei is echter lager dan de resultaten voor 2007, wat beschouwd kan worden als een eerste gevolg van de economische crisis op de arbeidsmarkt, nationaal zowel als gewestelijk. Het betreft echter slechts een voorsmaakje van de verslechtering die de Brusselse arbeidsmarkt de komende maanden zal lijden, aangezien die met vertraging reageert op de globale economische activiteit. Het is bijgevolg erg waarschijnlijk dat 2009 van zijn kant wordt gekenmerkt door de teloorgang van banen, zoals de resultaten van de Enquête naar de arbeidskracht betreffende het eerste kwartaal van het jaar doen vermoeden.

zien we tijdens dezelfde periode een iets duidelijker vooruitgang. Toch blijft de Belgische werkgelegenheidsgraad in 2008 ver onder het Europese gemiddelde (de EU-15) (62,5% tegenover 67,4%). Bovendien dreigen de werkgelegenheidsgraden de komende jaren te zakken. De gevolgen van de crisis zullen zich immers pas ten volle laten voelen vanaf 2009 en zouden volgens de HERMREG-vooruitzichten waarschijnlijk voortduren tot in 2011. Brussel zal vermoedelijk zwaarder worden getroffen dan het nationale gemiddelde gelet op zijn sectorale specialisatie, maar ook wegens de toename van zijn bevolking die tijdens die periode de leeftijd om te werken zal hebben bereikt. Bijgevolg zullen zowel Brussel als België waarschijnlijk tegen 2010, welke datum in 2000 op de top van Lissabon werd bepaald, de doelstelling van een werkgelegenheidsgraad van 70% niet halen.

• Werkloosheid

GRAFIEK 11: Index van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België

Bron : Actiris.

TABEL 6: Aantal niet-werkende werkzoekenden (administratieve gegevens)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2007-II	511 873	91 313
2007-III	553 870	95 323
2007-IV	517 058	94 927
2008-I	505 702	92 197
2008-II	479 060	90 143
2008-III	526 638	92 264
2008-IV	508 060	93 852
2009-I	532 394	96 171
2009-II	532 115	97 616

Bron : Actiris.

Het aantal Brusselse niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) kent sinds de maand oktober 2008 een vrijwel onafgebroken stijging. Het was dan ook geen grote verrassing dat deze aangroei tijdens het tweede kwartaal 2009 werd voortgezet. Gemiddeld telde men in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 97 616 NWWZ, d.i. een driemaandelijks toename met 1,5% of met 8,3% in vergelijking met hetzelfde kwartaal van het jaar voordien (tabel 6). De werk-

TABEL 7: Werkloosheidsgraad* (op basis van enquêtes) (%)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2003	8,2	15,7
2004	8,3	15,8
2005	8,5	16,5
2006	8,3	17,7
2007	7,5	17,2
2008	7,0	16,0

* Volgens de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO).

Bron : FOD Economie-ADSEI (EAK).

loosheid trof tot dusver vooral de 50-plussers (+16 % in vergelijking met hetzelfde kwartaal van het vorige jaar). Hoe voorspelbaar ze ook was, toch blijft deze verhoging niet minder onrustwekkend aangezien het einde van het tweede kwartaal van een jaar doorgaans wordt gekenmerkt door een daling van het aantal NWWZ. De toename was echter minder groot dan in de rest van het land (+11% in vergelijking met hetzelfde kwartaal van het jaar voordien).

Geen enkele verbetering wordt verwacht vóór eind 2010. Zoals in de vorige barometer aangekondigd, werd de drempel van 100 000 Brusselse werklozen in augustus overschreden, waardoor het vorige trieste record van om en bij de 100 000 werkzoekenden werd gebroken dat in augustus 2006 werd gevestigd. Zoals al eerder uitgelegd, zou bovendien de arbeidsmarkt die in vergelijking met de economische activiteit altijd met een bepaalde vertraging reageert, sterk blijven verslechteren. Tot slot valt te vrezen dat de cijfers van de komende maanden nog slechter zullen zijn. De herfst is in tegenstelling tot de lente structureel slecht, aangezien de jongeren die de school verlaten zich massaal inschrijven op de lijsten van werkzoekenden van Actiris.

Een andere indicator die toestaat de evoluties op de arbeidsmarkt te begrijpen is de werkloosheidsgraad. Die wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal werklozen en de actieve bevol-

king (die is samengesteld uit de werklozen maar ook uit de tewerkgestelden). De werkloosheidsgraad kan met name worden berekend op basis van de resultaten die worden verschaft door de eerder aangehaalde Enquête naar de arbeidskrachten. Opgemerkt dient echter te worden, dat in vergelijking met Actiris, de EAK een striktere werkloosheidsdefinitie gebruikt die berust op de begrippen die worden gebruikt door de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). Voor deze organisatie is een werkloze iedere persoon van 15 jaar of ouder die tijdens de referentieperiode geen werk had, beschikbaar was om te werken en op zoek was naar een baan. Bijgevolg is de werkloosheidsgraad van de EAK hoger dan de administratieve werkloosheidsgraad⁹. Zodoende kan men op basis van de tabel 7 vaststellen dat de werkloosheidsgraad die wordt verkregen op grond van de gegevens van de Enquête naar de arbeidskrachten, voor hetzelfde jaar 19,3% bedroeg.

2.5. Milieu: Uitstoot van broeikasgassen¹⁰

De meeste wetenschappers zijn het er nu over eens dat de broeikasgassen die worden uitgestoten door de menselijke activiteiten de voornaamste oorzaak vormen voor de opwarming van de aarde, die de jongste vijftig jaar werd vastgesteld. Deze opwarming heeft al waarneembare gevolgen, niet enkel op de ecosystemen maar ook op de menselijke bevolkingen, in het bijzonder op de meest kwetsbare.

• Regelgevend kader

Het Protocol van Kyoto vormt het belangrijkste supranationale instrument dat beoogt de klimaatwijzigingen te bestrijden. Het legt de geïndustrialiseerde landen de verplichting op hun globale

De daadwerkelijke vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en de verzachting van de gevolgen van de klimaatwijziging vormen een van de belangrijkste uitdagingen van de 21ste eeuw. Net zoals de twee andere gewesten en de federale Staat neemt het Brusselse Gewest deel aan de inspanningen die door de internationale gemeenschap worden geleverd om deze doelstellingen te bereiken.

uitstoot van broeikasgassen tijdens de eerste verbintenisperiode (2008-2012) met 5% te verminderen in vergelijking met de uitstoot die in 1990 werd geregistreerd.

⁹ De administratieve werkloosheidsgraad wordt hier gedefinieerd als de verhouding van het aantal niet-werkende werkzoekenden ten opzichte van de actieve bevolking zoals berekend door Actiris.

¹⁰ Dit hoofdstuk werd opgesteld door Leefmilieu Brussel – Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM). Om daarover meer te vernemen, kan de lezer er de volgende documenten op nalezen:
- Conjunctuurbarometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, januari 2008 (hoofdstuk Milieu);
- Conjunctuurbarometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, oktober 2008 (hoofdstuk Milieu).

Deze doelstelling die onder de geïndustrialiseerde landen wordt verdeeld, werd voor de Europese Unie (EU-15) bepaald op 8%. België van zijn kant moet zijn uitstoot met 7,5% terugschroeven en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest mag zijn uitstoot met niet meer dan 3,475% verhogen.

Deze beperking is uitsluitend van toepassing op de rechtstreekse uitstoot, d.w.z. die welke op het grondgebied wordt uitgestoten. Tegelijk wordt een onrechtstreekse uitstoot – die kwantitatief omvangrijk is – veroorzaakt door de elektriciteit die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt verbruikt voor het gedeelte ervan dat wordt geïmporteerd (bij benadering 94% van de verbruikte elektriciteit) en daarboven door de verbruiksgoederen die in het Gewest worden ingevoerd.

Aangezien de vervalddag van het Protocol van Kyoto nadert, is de uitwerking van nieuwe akkoorden aan de gang. Dat is met name het doel van de conferentie van Kopenhagen, gepland voor december 2009.

In dit kader, na afloop van de Lenteraad van de EU van 2007, hebben de ministers van de 27 lidstaten een drievoudige verbintenis aangegaan (pakket “Energie-Klimaat”) die op het vlak van de Unie het volgende impliceert:

• Vooruitzichten betreffende de uitstoot van broeikasgassen

Krachtens de beslissing 280/2004/EG van het Europese Parlement en van de Raad van 11 februari 2004 betreffende een bewakingssysteem voor de uitstoot van broeikasgassen in de Gemeenschap en de uitvoering van het Protocol van Kyoto zijn de lidstaten ertoe gehouden aan de Europese Commissie informatie en kwantitatieve gegevens te verstekken, die het mogelijk maken de geboekte vooruitgang te evalueren. In dit kader moet elke lidstaat met name

- Een vermindering met 20%¹¹ van de uitstoot van broeikasgassen in 2020 in vergelijking met 1990, en meer specifiek:

- -21% in vergelijking met 2005 voor de uitgestoten broeikasgassen die onderworpen zijn aan het emissiehandelsysteem binnen de Europese Unie (SCEQE of ETS voor Emissions Trading Scheme)¹²;

- -10% in vergelijking met 2005 voor de broeikasgassen die worden uitgestoten door de residentiële, tertiaire, vervoer-, landbouw- en afvalsector. De verdeling van deze doelstelling tussen de 27 lidstaten legt België met betrekking tot deze sectoren een vermindering op van 15% in vergelijking met 2005. De verdeling tussen de 3 Gewesten en de federale Staat is nog niet gebeurd;

- Het bereiken van een aandeel hernieuwbare energie van 20% in het totale energieverbruik in 2020, waarvan een aandeel biobrandstoffen van minimum 10% in het totale benzine- en dieselverbruik, bestemd voor het vervoer binnen de EU. De verdeling van deze doelstelling tussen de 27 lidstaten legt België de verplichting op om in 2020 13% van zijn eindenergieverbruik met hernieuwbare energie te dekken. De verdeling tussen de gefedereerde entiteiten is nog niet gebeurd;

- Een verbetering van het energierendement met 20%.

aan de Commissie uiterlijk tegen 15 maart 2005, vervolgens om de twee jaar, de nationale vooruitzichten betreffende de uitstoot van broeikasgassen door de bronnen meedelen en betreffende de opslorping ervan door de putten, ten minste voor de jaren 2005, 2010, 2015 en 2020, voor elk gas en voor elke sector rekening houdend met de geldende maatregelen: dit is het scenario “fil de l’eau”, ook BaU genoemd, wat staat voor “business as usual”.

¹¹ In geval van een multilateraal akkoord overweegt de Europese Unie de vermindering van de communautaire uitstoot van broeikasgassen te verhogen tot 30%.

¹² De installaties voor energieproductie en de industriële installaties die onder het emissiehandelsysteem vallen vormen bijna de helft van de uitstoot van broeikasgassen van de Europese Unie. In het Brussels hoofdstedelijk Gewest daarentegen is enkel 1,5% van de uitstoot in 2005 toe te schrijven aan dergelijke installaties.

– Gewestelijk model van de vooruitzichten inzake de uitstoot van broeikasgassen

Om te voldoen aan deze verplichtingen heeft Leefmilieu Brussel een model van vooruitzichten tot in 2020 gemaakt van het gewestelijk energieverbruik en van de gewestelijke atmosferische uitstoot van broeikasgassen en dit op basis van de werkzaamheden die voorheen werden toevertrouwd aan de ontwerp bureaus ECONOTEC in 2006 en 3E (in samenwerking met Transport & Mobility Leuven) in 2007.

Dit model voorspelt voor elke sector die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vertegenwoordigd is (woonsector, tertiaire sector, vervoer, industrie en energieproductie), de evolutie van de energieconsumptie voor elke energievectoren (in hoofdzaak gas, stookolie en elektriciteit) rekening houdend met:

- het verbruik dat werd vastgesteld in de jaarlijkse energiebalansen van het Gewest¹³;
- de verwachte schommelingen in vergelijking met de tendens die werd vastgesteld sinds 2000, rekening houdend met de maatregelen die werden genomen vóór 2007, de technologische evoluties en de vooruitzichten qua regionale ontwikkeling.

Het model houdt trouwens rekening met de op het gewestelijk grondgebied uitgestoten broeikasgassen die niet afkomstig zijn van energie: de methaanuitstoot (CH₄) die voortvloeit uit lekken in het aardgasdistributienet, de uitstoot van stikstofprotoxide (N₂O) die verbonden is aan het gebruik van anesthesische gassen in de ziekenhuizen, de uitstoot van fluorhoudende gassen, alsook de uitstoot die verbonden is aan de ontbinding van organische stoffen in de waterzuiveringsstations.

Gebouwen

De parameters die in aanmerking worden genomen om de vooruitzichten inzake de uitstoot van broeikasgassen door de verwarming van de gebouwen op te stellen, zijn:

a) Voor de woonsector

- de evolutie van de bevolking en de bezettingsgraad van de woningen die bepalend zijn voor de behoefte aan nieuwe woningen, die de geldende energieprestatienormen naleven¹⁴;
- de verwachte verbetering van de energieprestaties in geval van renovatie, bepaald op basis van de geldende normen, volgens het soort van woning (appartement of huis), de leeftijdscategorie van het betrokken gebouw, het geïnstalleerde verwarmingssysteem (al dan niet centraal), de energievectoren (gas, stookolie en elektriciteit) en naar gelang het bewoond wordt door de eigenaar of een huurder.

b) Voor de tertiaire sector

- de oppervlakken die worden verwarmd per werknemer en de evolutie van het aantal werknemers volgens de activiteitstak die bepalend zijn voor de evolutie van de tertiaire oppervlakken;
- de verwachte verbetering van de energieprestaties in geval van renovatie, bepaald op basis van de geldende normen, uitgaande van de specifieke consumpties van elke activiteitstak en voor elke energievectoren, geëvalueerd in de jaarlijkse energiebalansen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Aangezien de uitstoot die voortvloeit uit de consumptie van brandstoffen voor de verwarming van gebouwen, sterk afhankelijk is van het klimaat, worden de vooruitzichten opgesteld voor verschillende scenario's die overeenstemmen met een verschillend min of meer streng klimaat dat zich tijdens de betrokken periode kan voordoen. Het klimaat wordt gemeten in jaarlijkse graaddagen (GD), indicator voor de verwarmingsdagen¹⁵.

¹³ Gemaakt door het Institut de Conseil et d'Etudes en Développement Durable voor Leefmilieu Brussel (zie publicatie van de barometer van april 2009)

¹⁴ cf. toepassingsbesluiten van de Ordonnantie houdende de energieprestatie en het binnenklimaat van gebouwen

¹⁵ Hoe hoger dit aantal, hoe kouder het jaar zal zijn en dus hoe groter de vraag naar verwarming zal zijn geweest, wat het grotere energieverbruik verklaart en, als logisch gevolg, de grotere uitstoot van broeikasgassen (en omgekeerd).

Vervoer

De evaluatie van de vooruitzichten inzake de uitstoot van broeikasgassen door het wegvervoer werd toevertrouwd aan Transport & Mobility Leuven (TML), sinds 2002 door het DG Leefmilieu belast met de ontwikkeling van het TREMOVE-model¹⁶.

Industrieën

In 2006 vertegenwoordigen de industrieën nauwelijks 1,7% van het energiegebruik binnen het Gewest en 2% van de rechtstreekse uitstoot van broeikasgassen. Het model is voor deze sector bij-

gevolg weinig gedetailleerd. Het veronderstelt een stabilisatie van het elektriciteitsverbruik en een lichte verbetering van het energierendement met 0,5% per jaar tot in 2020.

Energieproductie

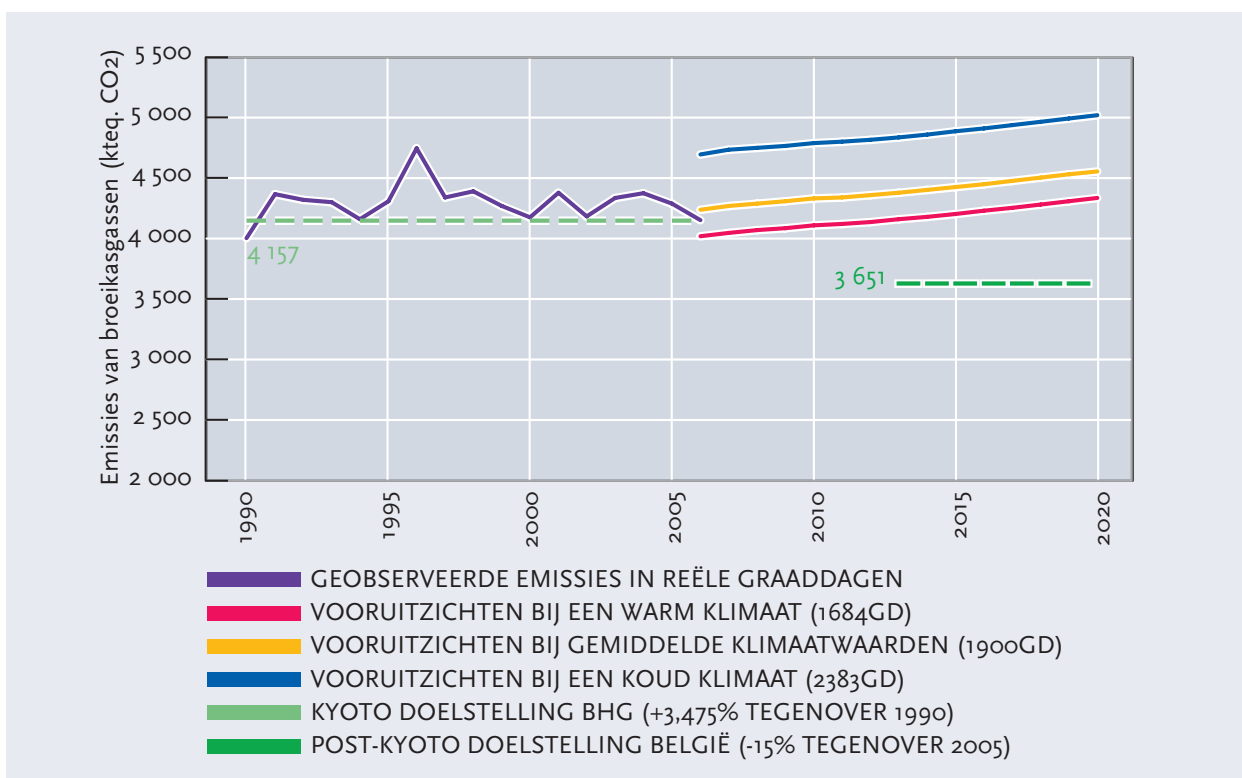
Slechts 6% van de elektriciteit die in het Brusselse Gewest wordt verbruikt, wordt op zijn grondgebied geproduceerd door de afvalverbrandingsoven van Neder-Over-Heembeek en drie turbo-jetcentrales (die instaan voor de pieken in de elektriciteitsvraag). Deze productie wordt verondersteld stabiel te blijven tot in 2020.

– Resultaten van de vooruitzichten van de rechtstreekse uitstoot van broeikasgassen door het Brussels Gewest tegen het jaar 2020

Wegens het overwicht van de gebouwen (die meer dan 70% vertegenwoordigen van de rechtstreekse uitstoot van broeikasgassen) en de afhankelijkheid ervan van het klimaat, worden de vooruitzichten voorgesteld voor 3 referentieklimaten, namelijk:

- Een warm klimaat zoals waargenomen in 2002 (1684 GD_{15/15});
- Een gemiddeld klimaat van 1900 GD_{15/15};
- Een koud klimaat zoals waargenomen in 1996 (2383 DJ_{15/15}).

GRAFIEK 12: Emissies van broeikasgassen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (1990-2006) en projecties tot 2020 bij een ongewijzigd beleid

Bron : Leefmilieu Brussel - BIM (departement lucht, klimaat en energie) 2009.

Het blijkt dat bij een ongewijzigd klimaatbeleid en gelet op de nabije vervaldag, de naleving van de gewestelijke verbintenissen voor de eerste verbintenisperiode van het Protocol van Kyoto zal vasthouden aan het klimaat dat zal heersen tijdens de betrokken 5 jaar (van 2008 tot 2012).

De modelvormingen tonen eveneens aan dat om zijn aandeel te verzekeren in de doelstellingen die door België in het kader van het pakket “Energie-Klimaat” moeten worden gehaald, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aanvullende maatregelen zal moeten nemen, boven op de maatregelen die al worden toegepast of gepland zijn.

In het Regeerakkoord 2009-2014 blijkt dat de Regering deze nieuwe uitdaging heeft aangenomen:

“ (...) In navolging van andere Europese steden onderschrijft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de ambitieuze klimaatdoelstelling om de uitstoot van broeikasgassen tegen 2025 met 30% te verminderen (vergeleken bij 1990) en bekommert het zich tegelijk om de aanverwante kwesties zoals luchtkwaliteit, luchtvervuiling en energie. In diezelfde gedachtegang zullen de eigen hernieuwbare energiebronnen eveneens, volgens hun mogelijkheden, maximaal worden ontwikkeld. (...) ”

¹⁶ TREMOVE is een model voor de evaluatie van verschillende beleidslijnen inzake vervoer en leefmilieu in de Europese vervoersector, ontwikkeld voor de Europese Commissie.

3. Nieuwe Gewestelijke Vooruitzichten 2008-2014

3.1 Inleiding

Het BISA werkt reeds vier jaar, samen met het Federaal Planbureau en de twee andere gewestelijke studie bureaus (IWEPS en SVR), aan de invoering van het gewestelijk macro-economisch projectiemodel, HERMREG genaamd. Dit hoofdstuk geeft een overzicht en samenvatting van de in 2009 uitgevoerde nieuwe projectie. Aan het model werden verbeteringen aangebracht (nieuwe demografische projecties, nieuwe raming van het pendelverkeer, nieuwe algemene raming van de vergelijkingen). De geïnteresseerde lezer kan de volledige analyse evenals de gedetailleerde resultaten op de website van het BISA terugvinden (www.statbru.irisnet.be).

Het HERMREG model is een macro-economisch model van het “top down” type: het is gebaseerd op het door het Federaal Planbureau ontwikkeld nationaal macro-economisch projectiemodel HERMES. HERMREG splitst de nationale resultaten op over de drie Belgische gewesten op basis van een modelvorming van de in het verleden waargenomen interregionale dynamieken. Het model is aangepast aan

de door de Nationale Bank van België uitgegeven gewestelijke boekhouding. De laatst beschikbare gegevens voor de regionale rekeningen hebben betrekking op 2007. Op het ogenblik vindt men in het HERMREG model ook een raming van de rekeningen voor 2008 terug evenals een projectie voor de jaren 2009 tot 2014. Deze projecties steunen op de nationale projectie voor mei 2009¹⁷. Hierin wordt rekening gehouden met de economische omstandigheden, de internationale vooruitzichten en het geheel van de op die datum gekende federale en regionale politieke acties.

Na de door de nationale projectie geschetste context gesitueerd te hebben, worden de belangrijkste resultaten voor het Gewest hieronder uiteengezet, waarbij een onderscheid gemaakt wordt tussen de projecties die betrekking hebben op de huidige crisis (2009-2010) en de projecties op middellange termijn (2011-2014). Het hoofdstuk wordt afgerond met toelichtingen bij die projecties¹⁸.

3.2 Nationale context

In overeenstemming met een door het IMF voorspelde daling van zowat 10% van de internationale handel, steunt het voor de nationale projectie weerhouden scenario op een diepe recessie in 2009 in België, gevolgd door een relatieve economische stagnatie, waarbij het herstel slechts voorzien is voor 2011. Het herstelscenario, gebaseerd op de waarneming van de voorgaande, zwaar financieel getinte crisis, voorziet geen inhaalbeweging wat betreft de economische groei, m.a.w. er is geen

reboundeffect na de recessieperiode. De Belgische groei zou dus zijn gemiddeld niveau terugvinden na 2011, waarbij de invloed van de crisis op het niveau van het BBP als permanent wordt beschouwd.

De impact van die recessie zou bijzonder tastbaar zijn voor de industriële sectoren voor sommige takken van de “Diensten aan ondernemingen”, zoals – niet geheel onverwacht – de takken “Krediet en verzekeringen”, maar eveneens “Transport en communica-

¹⁷ “Economische Vooruitzichten 2009-2014”, Collectief, Federaal Planbureau, 2009.

¹⁸ Die toelichtingen zijn van de hand van de cel “Analyse” van het BISA en verplichten de andere partners in het project tot niets (BFP, IWEPS en SVR).

tie” en “Overige verhandelbare diensten”. De traditioneel conjunctuurgevoelige sector “Handel en horeca” zou eveneens zwaar getroffen worden.

In een dergelijk scenario zou de Belgische werkgelegenheid hevig leiden onder de crisis. Inderdaad, na het aanzienlijk banenverlies tijdens de recessieperiode is de groei van de werkgelegenheid, door het ontbreken van een groeirebound tijdens het economisch herstel, gematigd. Het niveau van voor de crisis wordt slechts na een tamelijk lange duur terug bereikt. Het andere grote slachtoffer moet gezocht worden aan de kant van de overheidsfinanciën.

Inderdaad, het op nationaal niveau weerhouden scenario impliceert een snelle terugkeer van het “sneeuwbaaleffect” in termen van schuldenlast, waarbij de tekorten zich snel en op blijvende wijze opstapelen op federaal vlak. De parameters van de financieringswet voor de gefedereerde entiteiten worden eveneens aangetast door dit crisisscenario, waarbij een aanhoudend, hoewel minder omvangrijk, deficit teweeggebracht wordt. In de volgende versies van het HERMREG model zullen we kunnen beschikken over de specificaties van de projectie per entiteit, de huidige versie is immers nog een gebundelde projectie van de regionale financiën.

TABEL 8: Voornaamste resultaten van de nationale projectie

	2008	gemiddelden	
		2009-2010	2011-2014
Groei van het BBP in volume	1,2%	-1,9%	2,3%
Index van de consumptieprijzen	4,5%	1,0%	1,7%
Schommeling van de totale werkgelegenheid	1,6%	-1,0%	0,8%
Werkloosheidsvoet definitie FPB ⁽¹⁾	11,8%	14,9%	14,5%
Productiviteit per hoofd, schommeling	-0,7%	-1,1%	1,6%
Reële loonkosten per hoofd, schommeling ⁽²⁾	-1,3%	0,6%	1,2%
Financieringscapaciteit of –behoefte van het geheel van de besturen, in % van het BBP ⁽¹⁾	-1,2%	-5,6%	-5,8%
Financieringscapaciteit of –behoefte van de Gemeenschappen en Gewesten, in % van het BBP ⁽¹⁾	0,0%	-0,5%	-1,1%
Schuld van het geheel van de openbare besturen, in % van het BBP ⁽¹⁾	89,3%	97,8%	106,4%

(1) de waarden voor de kolommen “2009-2010” en “2011-2014” zijn deze voor het laatste jaar van de beschouwde periode.

(2) loonkosten van de handelsactiviteiten vóór aftrek van de loontoelagen.

Bron: HERMES.

3.3 Resultaten

De resultaten van het HERMREG model voor het Brussels Gewest worden hieronder beknopt weergegeven. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de eerste jaren van de projectie (voornamelijk 2008-2010), die overeenstemmen met de duur van de crisis en bijzondere aandacht verdienen hoewel de projectie a priori niet bedoeld is een projectie op

middellange termijn te zijn, en de volgende jaren (2011-2014) die de tendensen op middellange termijn weergeven, waardoor meer realistische vergelijkingen met de voorgaande perioden mogelijk zijn. Een gemiddelde genomen over de tijdsperiode 2008-2014 zou te sterk beïnvloed zijn door de crisis om een interessante vergelijking mogelijk te maken.

We moeten er hier aan herinneren dat het model de gewestelijke projectie tot stand brengt op basis van enerzijds het hierboven kort beschreven nationaal scenario en, anderzijds, het in het verleden waargenomen specifiek gewestelijk gedrag. Het gaat dus om een projectie in de context van een ongewijzigd beleid en in de veronderstelling dat de in het verleden waargenomen gedragspatronen in

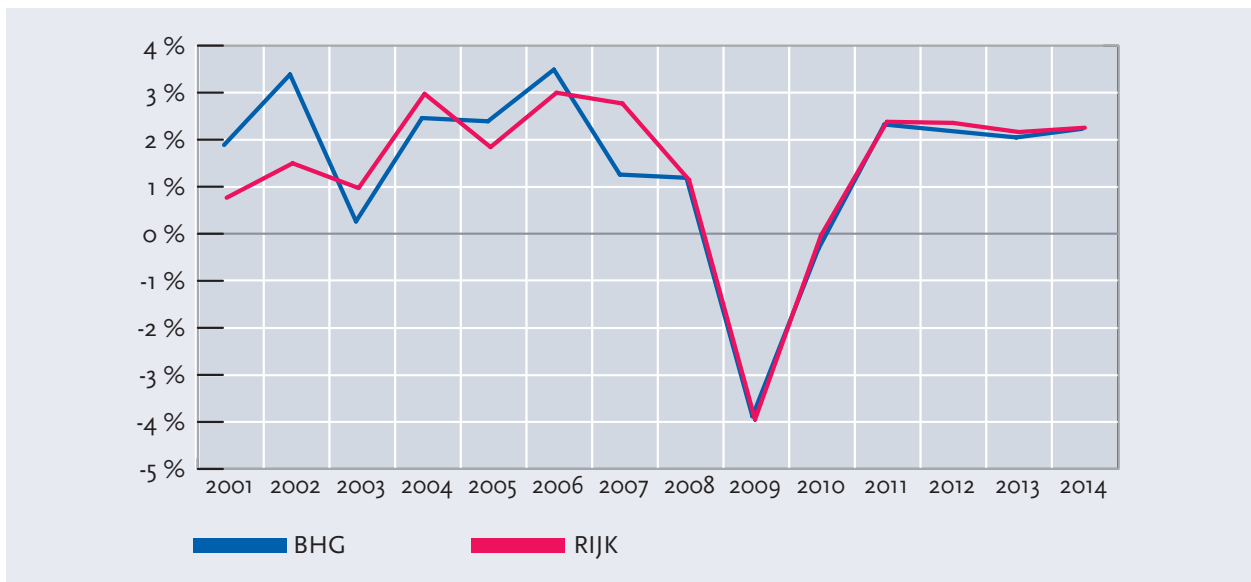
de toekomst geëxtrapoleerd kunnen worden. Tot slot moet er rekening gehouden worden met de zeer broze aard van de projecties die in de huidige crisismoments uitgevoerd worden, er heerst immers een grote onzekerheid over het geheel van de gemeten economische variabelen. Deze onzekerheid heeft haar weerslag op de foutmarge van de projecties.

• De economische crisis

Het Brussels Gewest ontsnapt niet aan het door het nationaal scenario beschreven crisisverloop. We kun-

nen evenwel twee verschillen onderscheiden tegenover de rest van het Rijk in het geprojecteerd verloop ervan :

GRAFIEK 13: Groei van het BBP in volume

Bron : HERMREG.

- Enerzijds kunnen de eerste gevolgen van de in het begin nog overwegend financiële crisis in Brussel chronologisch in 2007 gesitueerd worden, op een ogenblik dat de economische situatie in het Rijk globaal genomen nog bevredigend is. Daarenboven zou 2010 over het algemeen genomen minder goed zijn dan in de andere gewesten, met een lichtjes negatieve economische groei in Brussel, in tegenstelling tot de rest van het Rijk. De duur van de crisis zou dus omvangrijker zijn voor het Brussels Gewest, wat sterk gelinkt is aan zijn sectorale structuur (sterke vertegenwoordiging van de tak “Krediet en verzekeringen”, die

vroegtijdig getroffen werd, en de tak “Transport en Communicatie” die nog steeds ernstig getroffen blijft door de crisis in 2010)

- Anderzijds, in termen van overdrachtvectoren, bestaan er belangrijke verschillen tussen de drie Belgische gewesten, zoals geïllustreerd in tabel 2. De drie gewesten zien hun economische activiteit op een gelijkaardige wijze aangeast door de globale crisis in 2009, met een terugval van het geprojecteerd BBP van zowat 4%. Deze gelijkenis verbergt evenwel aanzienlijke verschillen in de determinanten van die terugval. Inderdaad, in Vlaanderen en Wallonië verklaart het plots afremmen van de industriële

productie, door het droogvallen van de – voornamelijk internationale – afzetmogelijkheden, grotendeels het feit dat de industrietakken verantwoordelijk zijn voor de uitgesproken terugval van de activiteit. Aangezien het gewicht van de industrietakken in het Brussels Gewest zeer laag is, speelt dit fenomeen vergelijkenderwijs weinig mee. Maar het zeer belangrijk relatief gewicht van de meest getroffen dienstentakken, en meer bepaald van de tak “Krediet en verzekeringen” weegt daarentegen zwaarder

door op het resultaat in het Brussels Gewest dan in de andere twee gewesten. Sommige takken hebben een aanzienlijk aandeel in de recessie in elk gewest. Dit is in het bijzonder het geval voor de “Overige verhandelbare diensten” waarvan de belangrijke impact verklaard wordt door zijn hoedanigheid als belangrijkste tak in de toegevoegde waarde van de drie gewesten en voor “Handel en horeca” die de terugval van de consumptie-uitgaven overal met dezelfde intensiteit ondergaat.

TABEL 9: Voornaamste bijdragers tot de recessie en vervolgens tot het herstel, gemiddelde bijdrage tot de groei van de toegevoegde waarde

		gemiddelde 2009-2010	
		BHG	België
1	Krediet en verzekeringen	-0,6%	Verwerkende nijverheid -0,7%
2	Overige verhandelbare diensten	-0,6%	Overige verhandelbare diensten -0,5%
3	Transport en communicatie	-0,4%	Transport en communicatie -0,4%
	Bijdrage	-1,7%	-1,6%
	Tot	-2,0%	-1,9%
	% van het tot	81%	85%

		gemiddelde 2011-2014	
		BHG	België
1	Overige verhandelbare diensten	0,7%	Overige verhandelbare diensten 0,7%
2	Krediet en verzekeringen	0,5%	Verwerkende nijverheid 0,4%
3	Transport en communicatie	0,3%	Handel en horeca 0,3%
	Bijdrage	1,5%	1,4%
	Tot	2,2%	2,4%
	% van het tot	70%	57%

Bron : HERMREG.

• Projecties op middellange termijn

Macro-economische resultaten

Over het algemeen zou het economisch herstel op middellange termijn, zoals hogerop aangekondigd, tamelijk voorzichtig zijn omdat het geen rebound-effect zou vertonen. De groeivoeten van het Brussels BBP zouden vanaf 2011 dan ook waarden moeten aannemen die overeenstemmen, zij het enigszins hoger, met hun historisch gemiddelde. Voor de werkgelegenheid zou de situatie nog minder gunstig moeten zijn, met lage groeivoeten. We projecteren derhalve een gemiddelde jaargroei van 2,3% voor de toegevoegde waarde tegenover 0,5%

voor de werkgelegenheid over de periode 2011-2014. Het verschil zou dus verklaard worden door een nog aanzienlijke aanwas van de zichtbare arbeidsproductiviteit voor de Brusselse economische activiteiten, van zowat 1,9% per jaar over dezelfde periode. Deze productiviteitsstijging zou hoger liggen dan de stijging van de loonkosten per capita, die gemiddeld 1,1% per jaar over de periode 2011-2014 zouden toenemen, wat zich vertaalt in een relatieve versterking van het Brussels concurrentievermogen. Anderzijds zouden de productieve

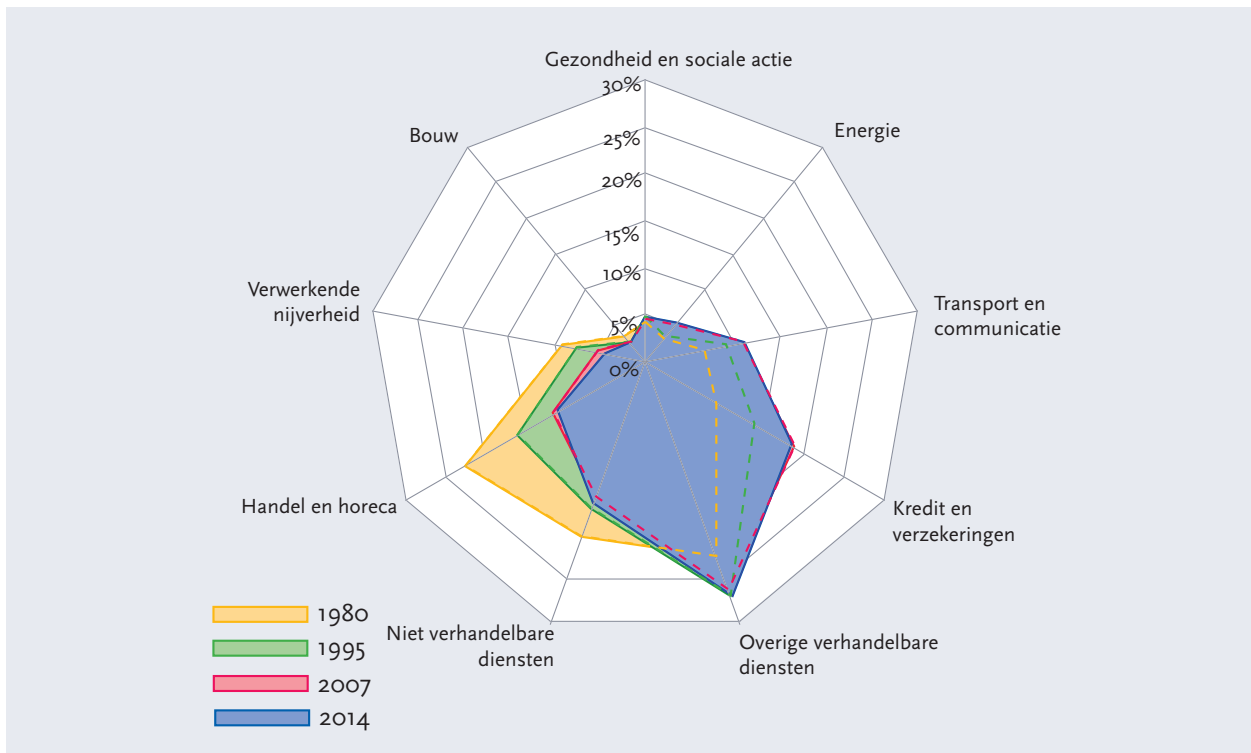
investeringen met 3% per jaar toenemen, een ritme dat vergelijkbaar is met het ritme dat waargenomen werd in de aan de crisis voorafgaande periode. Ook daar zou de door de crisis veroorzaakte achteruitgang niet goedgeemaakt worden.

Op middellange termijn zou het saldo van het binnenkomend pendelverkeer in het Gewest nogal merkbaar moeten dalen. Dit zou enerzijds gebeuren door de voortzetting van de stijgende trend van het uitgaand pendelverkeer en, anderzijds, door de relatief mindere

aantrekkelijkheid van de Brusselse arbeidsmarkt door de zwakkere groei van de werkgelegenheid in het Brussels Gewest die de opportuniteit voor de toename van het binnenkomend pendelverkeer beperkt. Hierdoor zou de tewerkgestelde actieve bevolking sneller toenemen dan de binnenlandse werkgelegenheid en dit met ongeveer 1,4% per jaar over de periode 2011-2014 tegenover 0,5% werkgelegenheids groei. Dit neemt niet weg dat de werkloosheidsgraad zeer hoog zou blijven, op 22,9% volgens de definitie van het Federaal Planbureau (tegenover 20,7% in 2008).

Structuur van activiteit en werkgelegenheid

GRAFIEK 14: Structuur van de toegevoegde waarde per tak

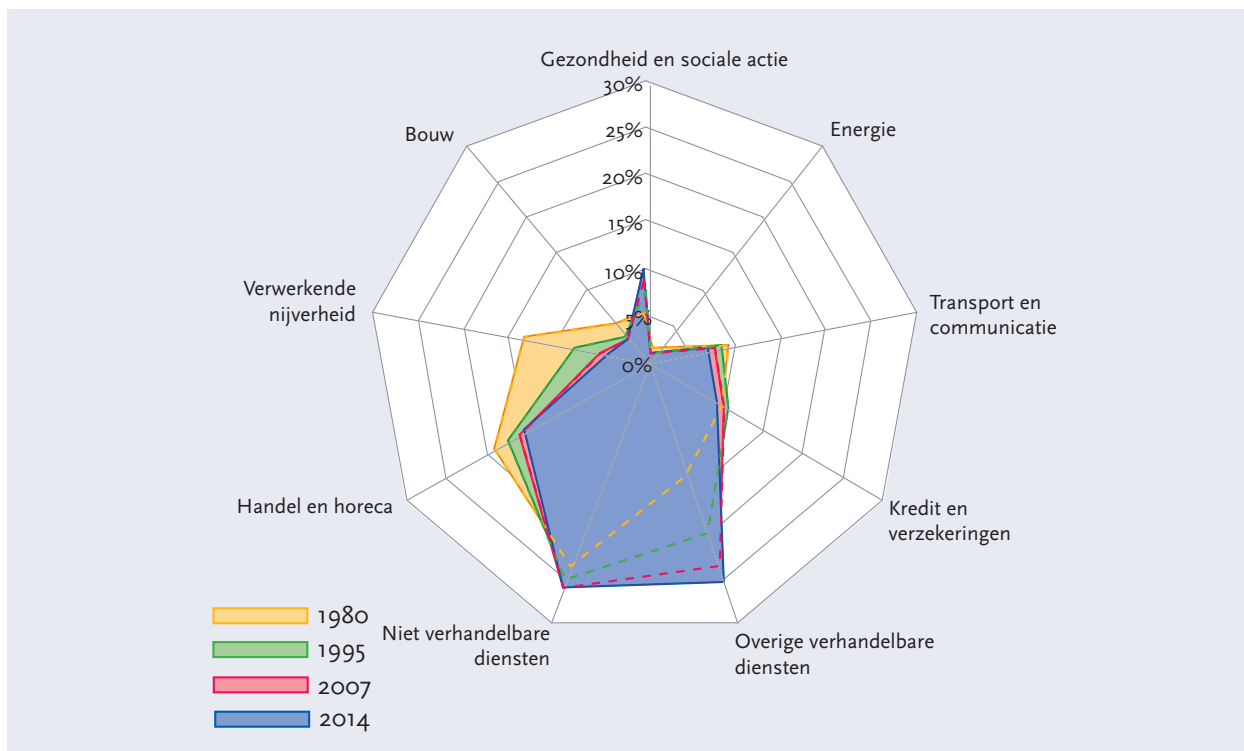

Bron : HERMREG.

Het tamelijk kort perspectief van deze projectie laat geen ingrijpende verandering van de structuur van de toegevoegde waarde in het Gewest vermoeden. De over de laatste 20 jaar vastgestelde evolutie zet zich globaal verder tussen 2007 en 2014. Met name het aandeel van de takken “Verwerkende nijverheid” en “Handel en horeca” blijft afnemen in het totaal van de

toegevoegde waarde, terwijl het aandeel van de “Overige verhandelbare diensten” nog lichtjes toeneemt. We stellen evenwel belangrijke uitzonderingen op deze continuïteit vast: de lichte daling van het aandeel “Kredieten en verzekeringen” evenals het herstel van het aandeel van de non-profit in 2014 ten opzichte van hun aandeel in 2007.

GRAFIEK 15: Structuur van de totale werkgelegenheid per tak

Bron : HERMREG.

In termen van werkgelegenheid bevestigen de structuurwijzigingen in het perspectief van de projectie eveneens de grote historische tendensen in de Hoofdstad. Het aandeel in de totale werkgelegenheid van de takken “Verwerkende nijverheid” en “Handel en horeca” evenals

“Transport en communicatie” en “Krediet en verzekeringen”, dalen tussen 2007 en 2014 terwijl het aandeel van de takken “Andere verhandelbare diensten”, “Gezondheid en sociale actie” en, in een mindere mate “Niet verhandelbare diensten” een stijging kennen over die periode.

Bijdragen tot de groei

In termen van bijdragen tot de groei vertoont de periode 2011-2014 merkbare verschillen tegenover de recente periode 2001-2007.

Eenzijds vertonen twee motoren van de voorbije groei in het Brussels Gewest een relatieve ademnood in de projectie op middellange termijn: “Krediet en verzekeringen” en “Energie”. Niettegenstaande dat de groeivoeten van die twee takken in absolute waarde tamelijk hoog blijven, in de orde van 2,8% per jaar, hebben ze geen uitstaans met de in het recente verleden genoteerde voeten, en de bijdrage van die twee takken in de totale groei

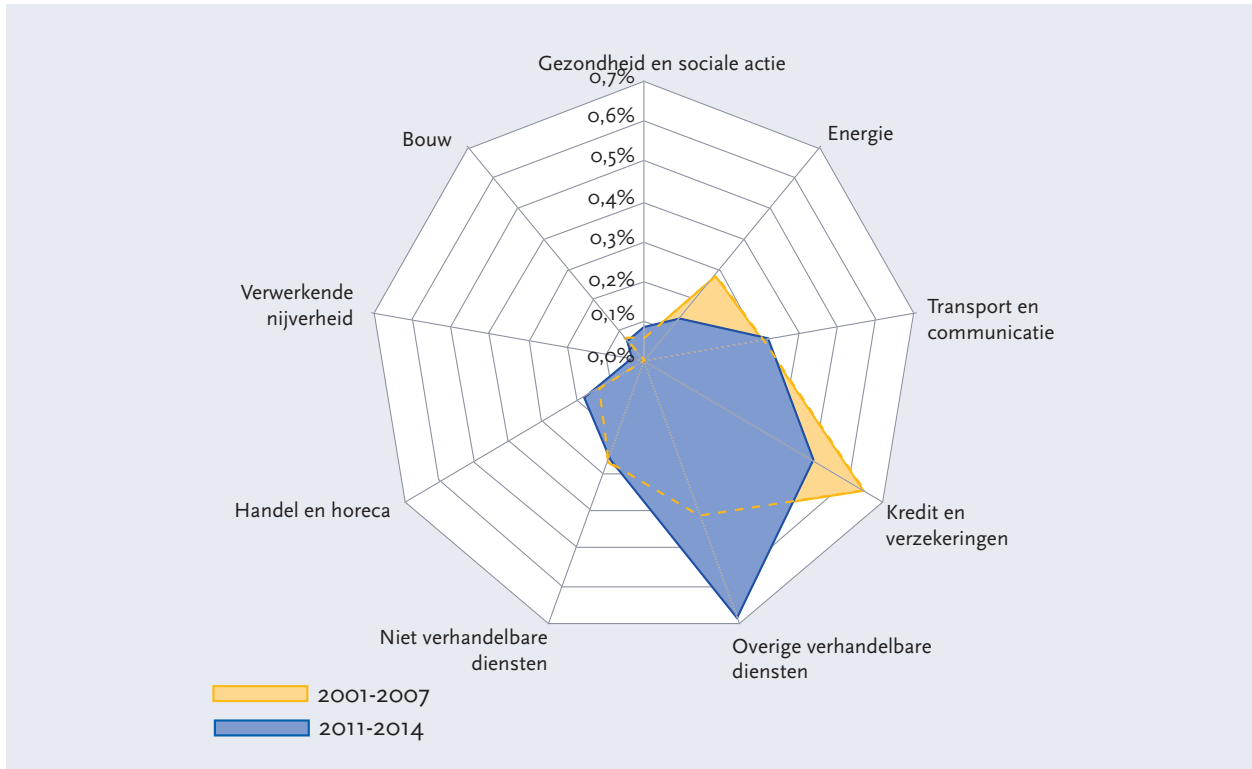
zou dus teruggebracht worden tot waarden die meer in de lijn liggen van hun gewicht in de totale toegevoegde waarde.

Twee takken die tot dusver tamelijk zwakke prestaties aan de dag legden vergeleken met die in de andere twee gewesten, zien anderzijds hun bijdrage opnieuw stijgen. De tak « Overige verhandelbare diensten » zou bijgevolg opnieuw de grootste bijdrage leveren in de gewestelijke groei op middellange termijn. De absolute groeivoet van de toegevoegde waarde in deze tak zou, strikt genomen, niet uitzonderlijk zijn, met gemiddeld 2,6% per

jaar, maar de bijdrage in de totale groei zou uiteindelijk in de lijn komen te liggen met het gewicht van de tak in het totaal van de toegevoegde waarde. De tak “Handel en horeca”, zonder daarom een opmerkelijke prestatie neer te zetten, zou zijn bij-

drage eveneens zien toenemen door een herstel van zijn absolute groeivoet. Het cijfer zou evenwel onder de in de andere gewesten genoteerde absolute prestaties liggen. Daarentoent worden enkele interpretatiepistes voorgesteld in het volgende deel.

GRAFIEK 16: Gemiddelde bijdrage tot de groei van de toegevoegde waarde in volume

Bron : HERMREG.

3.4 Toelichtingen

De bij dit soort oefening gebruikelijke voorzorgsmaatregelen indachtig blijvend (projectie met ongewijzigd beleid op basis van in het verleden waargenomen gedragingen, sterke onzekerheid verbonden aan de zeer vluchtige economische omgeving bij het begin van de projectie), kunnen een aantal toelichtingen de projecties begrijpelijker maken.

Vergeleken met de andere twee gewesten vertoont de tak “Handel en horeca” een zeer negatieve histo-

riek in Brussel. Wanneer men, geprojecteerd, een vorm van stabilisatie voorziet, wordt deze tak daarom nog niet de grote leverancier van banen en levert hij nog geen stevige bijdrage aan de ontwikkeling van de economische activiteit, zoals elders in het Rijk wel het geval kan zijn. Om de kenmerken van deze tak, die diverse activiteiten bundelt, beter te omlijnen, wordt hieronder een korte schets gemaakt van een meer gedetailleerde analyse over de periode 1995-2007, gevolgd door enkele opmerkingen over de projectie.

TABEL 10: Relatief gewicht in het totaal van de toegevoegde waarde in volume van de tak, gemiddelden

Gewicht	1995-2000		2001-2007	
	BHG	België	BHG	België
HANDEL EN HORECA	100%	100%	100%	100%
Handel en reparatie van motorvoertuigen, detailhandel in autobrandstoffen (50)	7,2%	12,4%	9,6%	11,1%
Groothandel en handelsbemiddeling (51)	59,1%	48,0%	56,9%	50,6%
Detailhandel en reparatie van huishoudtoestellen (52)	20,2%	27,4%	19,1%	27,0%
Handel	86,5%	87,8%	85,7%	88,7%
Hotels en restaurants (55)	13,5%	12,2%	14,3%	11,3%

Bron : INR, berekeningen BISA.

In termen van structuur komen merkbare verschillen naar voren tussen het Gewest en het Rijk. Het aandeel van de horeca in de tak is aanzienlijker in Brussel en kent een groei over de recente periode, terwijl het belang elders in het Rijk daalt. In het

geheel van de handelsactiviteiten is de groothandel oververtegenwoordigd in Brussel, maar kent er een neerwaartse trend, terwijl zijn aandeel stijgt voor de rest van het Rijk.

TABEL 11: Groeivoet van de toegevoegde waarde in volume binnen de tak, gemiddelden

Groeivoet	1995-2000		2001-2007	
	BHG	België	BHG	België
HANDEL EN HORECA	-2,7%	-0,9%	1,2%	2,6%
Handel en reparatie van motorvoertuigen, detailhandel in autobrandstoffen (50)	-3,1%	-1,5%	3,9%	1,7%
Groothandel en handelsbemiddeling (51)	-4,4%	-2,1%	0,8%	4,3%
Detailhandel en reparatie van huishoudtoestellen (52)	2,8%	1,0%	1,5%	1,1%
Handel	-3,4%	-1,1%	1,2%	3,0%
Hotels en restaurants (55)	2,2%	0,3%	1,0%	0,1%

Bron : INR, berekeningen BISA.

Daarnaast ligt de groeivoet (in het volume) van de toegevoegde waarde in de horeca duidelijk hoger in Brussel dan globaal gezien in het Rijk, de verhouding is omgekeerd wat betreft de handelsactiviteiten. Met name de groothandel vertoont veel lagere groei-

voeten in Brussel (gemiddeld sterke achteruitgang over 1995-2000, stagnering over 2001-2007) dan in het Rijk. In Brussel vertoont de kleinhandel (uitgezonderd brandstoffen en auto's) daarentegen een goede dynamiek in de twee beschouwde periodes.

TABEL 12: Bijdragen tot de groei van de toegevoegde waarde van de tak in volume, gemiddelden

Bijdrage	1995-2000		2001-2007	
	BHG	België	BHG	België
HANDEL EN HORECA	-2,7%	-0,9%	1,2%	2,6%
Handel en reparatie van motorvoertuigen, detailhandel in autobrandstoffen (50)	-4,0%	-0,2%	0,3%	0,2%
Groothandel en handelsbemiddeling (51)	-2,7%	-1,0%	0,4%	2,1%
Detailhandel en reparatie van huishoudtoestellen (52)	0,1%	0,3%	0,3%	0,3%
Handel	-3,0%	-0,9%	1,0%	2,6%
Hotels en restaurants (55)	0,3%	0,0%	0,1%	0,0%

Bron : INR, berekeningen BISA.

De bijdragen tot de groei in de toegevoegde waarde die eruit voortvloeien wijzen duidelijk de groothandel aan als voornaamste element voor de differentiatie tussen de Brusselse en nationale prestaties in het verleden voor de tak "Handel en horeca". Dit feit, dat ruim gedeeld wordt door de grote Europese agglomeraties, werd reeds ruimschoots toegelicht¹⁹. Een belangrijke verklaring ervoor wordt gevonden in de herontwikkeling van de groothandelsactiviteiten naar de rand van de stad toe, waar de beschikbare ruimten en de vastgoedprijzen beter afgestemd zijn op de noden van die tak, waarvoor logistiek een belangrijke ontwikkelingsas is²⁰. A contrario, het feit dat de kleinhandel en de aan de automobielsector aanverwante handel (deze laatste activiteiten lijken doordrongen van een grotere volatiliteit) zichtbaar goed gedijen, vormt een soort ontkenning van de idee van het geleidelijk verval van die activiteit in Brussel ten voordele van de rand²¹.

In het licht van enkele feiten die hierboven beschreven zijn, kan de projectie voor de tak "Handel en horeca" in Brussel op een positievere manier geïnterpreteerd worden. Steeds in gedachten houdend dat het slechts om hypothesen gaat – de projectie is immers enkel voor het geheel van de tak opgevat – kan men in de matige groei van de toegevoegde waarde en de zwakke groei van de werkgelegenheid van de tak in het perspectief 2014 een tweeledig fenomeen ontwaren, dat tegelijkertijd gekenmerkt wordt door het voortgezet verval van het belangrijkste element (groothandel) dat onafwendbaar lijkt en door het goed gedrag van de horeca en een aangehouden dynamiek in de kleinhandel. Dit tweede aspect zou positief moeten zijn in termen van jobs van de Brusselaars, wetende dat de horeca en de handel per definitie om laaggeschoolde arbeidskrachten vragen.

¹⁹ Een verhelderende benadering via werkgelegenheid wordt voorgesteld door F. Gilli in "Cyclicité et géographie de l'emploi francilien entre 1993 et 2004 à la lumière du secteur logistique", in D.Pumain et M-F. Mattei (eds.), *Données Urbaines-5, Economica*, 2007

²⁰ Over dit laatste punt, zie bvb. INSEE – Méthodes n°107 (octobre 2004) "Au cœur des échanges : le commerce de gros – 9e séminaire de la Direction des Statistiques d'Entreprises"

²¹ Dit werd reeds op een meer algemene manier vastgesteld : de stedelijke spreiding lijkt geen beduidende impact te hebben op de gezondheid van de kleinhandel in het stadscentrum. Cfr. Grimmeau et al. "Le commerce dans les grandes villes belges et leur périphérie", IGEAT – ULB, 2004

Bronnen

- BNP Paribas, Direction des Études Économiques (2009), “Ecoweek”, Ecoweeks 09-32 en 09-34, BNP Paribas, augustus en september 2009.
- DEXIA Bank (2009), “Economische vooruitzichten”, DEXIA Bank, augustus 2009.
- Elmeskov J. (2009), “Quelles sont les perspectives économiques pour les pays de l’OCDE? Une évaluation intérimaire”, OESO, september 2009.
- European Central Bank (2009), “ECB staff macroeconomic projections for the Euro Area”, september 2009.
- European Central Bank (2009), “Monthly Bulletin August”, European Central Bank.
- Federaal Planbureau (2009), “Economische begroting – Economische vooruitzichten 2009”, Federaal Planbureau, februari 2009.
- Federaal Planbureau (2009), “Economische vooruitzichten 2009-2014”, Federaal Planbureau, mei 2009.
- Gilli F. (2007), “Cyclicité et géographie de l’emploi francilien entre 1993 et 2004 à la lumière du secteur logistique”, in D.Pumain en M-F. Mattei (eds.) (2007), Données Urbaines-5, Economica.
- Grimmeau J. (2004), “Le commerce dans les grandes villes belges et leur périphérie”, IGEAT – ULB.
- ING Bank, Economics Department (2009), “Monthly Forecast Update”, ING Bank, augustus 2009.
- INSEE (2004), “Au cœur des échanges : le commerce de gros”, Méthodes n°107– 9e séminaire de la Direction des Statistiques d’Entreprises.
- Institut de Recherches Économiques et Sociales de l’Université Catholique de Louvain (IRES) (2009), “Perspectives économiques 2009-2010”, Regards Économiques No 71, juli 2009.
- Internationaal Monetair Fonds (2009), “Mise à jour des principales projections des Perspectives de l’économie mondiale: Juli 2009”, Economic and Financial Studies, juli 2009.
- International Energy Agency (2009), “Oil Market Report”, International Energy Agency, 12 augustus 2009.
- Nationale Bank van België (2009), “Economische vooruitzichten voor België”, Economisch Tijdschrift, Lente 2009.
- Société Générale (2009), “Analyse mensuelle de la situation économique: Juillet-Aôut 2009”, Société Générale, Service des Études Économiques.

Lijst van tabellen

TABEL	1:	De evolutie van de wisselkoers van de US dollar tegenover de euro	14
TABEL	2:	Jaarlijkse groeipercentages van het BBP in volumes: vergelijking tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Rijk en EU-15	16
TABEL	3:	Evolutie van het indexcijfer van de consumptieprijzen	18
TABEL	4:	Totale binnenlandse werkgelegenheid (% jaarlijkse groei)	22
TABEL	5:	Vergelijking van de werkgelegenheidsgraad in % van de bevolking tussen 15 en 64 jaar	23
TABEL	6:	Aantal niet-werkende werkzoekenden (administratieve gegevens)	24
TABEL	7:	Werkloosheidsgraad (op basis van enquêtes) (%)	24
TABEL	8:	Voornaamste resultaten van de nationale projectie	31
TABEL	9:	Voornaamste bijdragers tot de recessie en vervolgens tot het herstel, gemiddelde bijdrage tot de groei van de toegevoegde waarde	33
TABEL	10:	Relatief gewicht in het totaal van de toegevoegde waarde in volume van de tak, gemiddelden	37
TABEL	11:	Groeivoet van de toegevoegde waarde in volume binnen de tak, gemiddelden	37
TABEL	12:	Bijdragen tot de groei van de toegevoegde waarde van de tak in volume, gemiddelden	38

Lijst van grafieken

GRAFIEK	1:	Vergelijking van de vooruitlopende samengestelde indicator van de economische activiteit met de evolutie van de conjunctuur volgens de indicator van de economische activiteit en het BBP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	7
GRAFIEK	2:	Vergelijking van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator met de conjunctuurcomponent van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	9
GRAFIEK	3:	Evolutie van de wereldhandel en de wereld industriële productie	10
GRAFIEK	4:	Kwartaalverloop van het BBP in kettengeuro's	12
GRAFIEK	5:	Evolutie van de prijs van ruwe olie (Brent Noordzee)	14
GRAFIEK	6:	Jaarlijkse groei van de bruto toegevoegde waarde in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in de arrondissementen van de rand en in België	17
GRAFIEK	7:	Evolutie van de industriële productie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België	19
GRAFIEK	8:	Conjunctuurenquête van de verwerkende nijverheid en van de bouw in het BHG	20
GRAFIEK	9:	Conjunctuurenquête van de bedrijfstak dienstverlening aan bedrijven in het BHG	21
GRAFIEK	10:	Evolutie van de binnenlandse werkgelegenheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	22
GRAFIEK	11:	Index van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België	24
GRAFIEK	12:	Emissies van broeikasgassen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (1990-2006) en projecties tot 2020 bij een ongewijzigd beleid	28
GRAFIEK	13:	Groei van het BBP in volume	32
GRAFIEK	14:	Structuur van de toegevoegde waarde per tak	34
GRAFIEK	15:	Structuur van de totale werkgelegenheid per tak	35
GRAFIEK	16:	Gemiddelde bijdrage tot de groei van de toegevoegde waarde in volume	36